

Kulturna baština sjeverne Istre

Rota, Andrea

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:094931>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-03**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET EKONOMIJE I TURIZMA „DR. MIJO MIRKOVIĆ“
DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ KULTURE I TURIZMA

ANDREA ROTA

KULTURNA BAŠTINA SJEVERNE ISTRE

Diplomski rad

Pula, 2024.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET EKONOMIJE I TURIZMA „DR. MIJO MIRKOVIĆ“
DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ KULTURE I TURIZMA

ANDREA ROTA

KULTURNA BAŠTINA SJEVERNE ISTRE

Diplomski rad

JMBAG: 0303079503, redovita studentica

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Nematerijalna kulturna baština

Mentor: red. prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, rujan 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Andrea Rota, kandidatkinja za magistricu Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 27. rujna 2024.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOGA DJELA

Ja, Andrea Rota, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom „Kulturna baština sjeverne Istre“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli, 27. rujna 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. KULTURNA BAŠTINA	3
3. SJEVERNA ISTRA	12
3.1. Povijesni razvoj	12
3.2. Općine i gradovi sjeverne Istre	14
3.2.1. <i>Općina Lanišće</i>	15
3.2.2. <i>Buzet</i>	17
3.2.3. <i>Roč</i>	18
3.2.4. <i>Hum</i>	19
4. KULTURNA BAŠTINA SJEVERNE ISTRE	21
4.1. Materijalna kulturna baština sjeverne Istre	21
4.1.1. <i>Prirodna baština</i>	22
4.1.2. <i>Kašteli</i>	25
4.1.3. <i>Crkve</i>	29
4.1.4. <i>Muzeji</i>	39
4.1.5. <i>Ostala materijalna baština</i>	42
4.2. Nematerijalna kulturna baština sjeverne Istre	44
5. STUDIJA SLUČAJA: ALEJA GLAGOLJAŠA	49
6. ZAKLJUČAK	64
POPIS LITERATURE	66
POPIS PRILOGA	71
SAŽETAK	73
SUMMARY	74

1. UVOD

Kulturna baština neprocjenjiva je vrijednost svakoga naroda kao i njegove regije jer oblikuje njihov identitet kroz brojne elemente koji se prenose sa generacije na generaciju. Sjeverna Istra, čije je područje fokus ovoga rada, područje je bogato brojnim materijalnim i nematerijalnim aspektima kulturne baštine koji oblikuju pojedince i zajednicu od povijesti pa do danas. Stoga je naslov ovog diplomskog rada „Kulturna baština sjeverne Istre“ čija je svrha osvijetliti bogatstvo kulturnoga nasljeđa navedenog kraja te pridonijeti razumijevanju i valorizaciji povijesne i kulturne baštine. Cilj je rada ukazati na kulturnu baštinu na području sjeverne Istre te na važnost očuvanja i promocije te iste baštine. Kroz analizu brojne stručne literature nastojat će se pružiti prikaz kulturne baštine sjeverne Istre te njezine uloge u suvremenom i turističkom kontekstu. S obzirom na širinu i kompleksnost teme, fokus je stavljen na područje općine Lanišće i područje Buzeštine.

Rad je strukturiran u nekoliko poglavlja. Prvo se poglavlje, nakon uvoda, odnosi na samu kulturnu baštinu. Predstavit će se što je to kulturna baština i koje sve vrste postoje. Zatim slijedi poglavlje o sjevernoj Istri. Prikazat će se povijesni razvoj Istre od prošlosti pa do danas i pružit će se kratki pregled gradova i općina na tom području koje su fokus rada. Zatim slijedi glavni dio rada, a to je pregled materijalne i nematerijalne kulturne baštine na području sjeverne Istre. Zatim slijedi studija slučaja za koju je odabrana Aleja glagoljaša. Za kraj slijedi zaključak cjelokupnog rada s pripadajućom literaturom i popisom korištenih priloga.

Za kvalitetnu izradu rada potrebna je i hipoteza. S obzirom na temu rada, postavljena hipoteza glasi: „Kulturna baština područja Buzeštine i Aleja glagoljaša nedovoljno su valorizirani unatoč brojnim naporima u provedbi valorizacije“. Analizirati će se brojna literatura, članci te internetski izvori i na kraju rada će se hipoteza potvrditi ili opovrgnuti.

Za potrebe istraživanja koristit će se stručna literatura iz Sveučilišne knjižnice u Puli te Gradske knjižnice i čitaonice u Puli. S obzirom na opseg rada i literature, koristit će se brojne stručne knjige, akademski članci, časopisi te relevantni internetski izvori koji će pomoći u boljem razumijevanju teme. Što se metodologije tiče, metoda analize

koristit će se za detaljno prikupljanje i proučavanje tih prikupljenih podataka. Zatim će se koristiti i metoda indukcije koja služi za formuliranje zaključaka nakon provedenog istraživanja kako bi se zapravo svi dobiveni rezultati sjedinili u jednu cjelinu. Metoda dedukcije koristit će se za testiranje postavljene hipoteze koja je bitan element cjelokupnog rada i istraživanja. Sve ove navedene metode služe za detaljnu analizu zadane teme i za davanje uvida u cjelokupno istraživanje kako bi se što bolje razumjela spomenuta tema i kako bi dobiveni rezultati pridonijeli što kvalitetnijim zaključcima.

2. KULTURNA BAŠTINA

Kako bismo definirali kulturnu baštinu, ponajprije treba definirati što je to zapravo kultura. Kultura se dakle smatra definiranim ljudskim ponašanjem te se odnosi i na ljudske misli, stvaralaštvo i rad. Kao takva, ostvaruje se u brojnim procesima, ali i proizvodima tih procesa.¹ Također predstavlja i samu srž ljudskog postojanja jer oblikuje identitet zajednice te razne vrijednosti. Nositelj je jedinstvene povijesti i tradicija koje su oblikovane različitim faktorima, što političkim, što društvenim.

Prema tome se i kulturna baština smatra jednim od najvažnijih elemenata koji oblikuju identitet pojedinca i zajednice. Upravo se na ovaj način povezuju prošlost, sadašnjost i budućnost, obuhvaćajući materijalne i nematerijalne elemente koji se prenose generacijama sa svrhom očuvanja kulture i identiteta zajednice. Ona zapravo predstavlja most između prošlosti i sadašnjosti te također pruža i alate za razumijevanje i vrednovanje tog nasljeđa, kao i upute za valorizaciju. Stoga Ministarstvo kulture i medija kulturnu baštinu definira kao „zajedničko bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti, a njezina zaštita jedan je od važnih čimbenika za prepoznavanje, definiranje i afirmaciju kulturnog identiteta.“ Upravo spomenuto Ministarstvo razvija brojne mehanizme koji za cilj imaju uspostavljanje mjera zaštite kulturne baštine kako bi se osigurala njezina održivost.²

Postoje brojne definicije kulturne baštine, ona Ministarstva kulture i medija koja je već predstavljena, a ona opće prihvaćena je od UNESCO-ve Konvencije za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine, prema kojoj se kulturna baština odnosi na spomenike, skupine građevina i lokalitete od povijesne, estetske, arheološke, znanstvene, etnološke ili antropološke vrijednosti.³

¹ Jelinčić, D. A., *Abeceda kulturnog turizma*, Meandarmedia, Zagreb, 2008., str. 31.

² Ministarstvo kulture i medija, *Kulturna baština*, dostupno na: [https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%2023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20\(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme](https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%2023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme) (pristupljeno 11. kolovoza 2024.)

³ Jelinčić, D. A., *Kultura u izlogu*, Meandarmedia, Zagreb, 2010., str. 21.

Prema spomenutoj konvenciji, postoje tri komponente koje definiraju kulturnu baštinu:

- spomenici: djela arhitekture, djela iz područja skulpture i slikanja, elementi arheološke prirode, pećine, prebivališta, crteži, obilježja izuzetne univerzalne vrijednosti, povijesni i umjetnički elementi
- skupine građevina: samostojeće ili povezane građevine koje zbog svoje arhitekture u okolišu imaju izuzetnu vrijednost bilo koje prirode
- lokaliteti: čovjekova djela, kombinirana djela čovjeka i prirode.⁴

Glavna podjela kulturne baštine odnosi se na materijalnu i nematerijalnu. Uključuje prirodne i arheološke lokalitete, muzeje, spomenike, građevine te brojna znanja, prakse i tradicije.⁵

S druge strane, razine kulturne baštine mogu biti:

- osobna;
- lokalna;
- nacionalna;
- svjetska.⁶

Osobna baština smatra se onom koja privlači pojedince emocionalno vezane uz određenu baštinu, tj. lokalitet. U ovu vrstu također spada i baština koja se veže uz posebne interesne grupe kao što su profesionalne ili etničke grupe te religiozna udruženja. Teško je vezati razine uz pojedince jer ono što se nekome čini kao osobna baština, drugome je svjetska. Primjer za to je svaki spomenik u nekoj destinaciji koji je lokalnom stanovniku na razini osobne baštine, dok je turistu na razini nacionalne ili svjetske baštine. Upravo tim načinom razmišljanja dokazuje se koliko je kulturna baština zapravo kompleksna. Na lokalnoj razini lokalne zajednice često imaju potrebu posjedovati zajedničke oznake kako bi zapravo na taj način ostale u dodiru s vlastitom prošlošću. Na taj način brojne destinacije imaju želju očuvati svoju prošlost.

⁴ Jelinčić, D. A., *Kultura u izlogu*, Meandarmedia, Zagreb, 2010., str. 21.

⁵ Europska komisija, *Kultura i kreativna*, dostupno na: <https://culture.ec.europa.eu/hr/cultural-heritage> (pristupljeno 11. kolovoza 2024.)

⁶ Jelinčić, D. A., op. cit., str. 18.

Nacionalna razina je ona na kojoj spomenička baština predstavlja nacionalni ponos. Baština na takvoj razini ima i ulogu obrazovanja za turiste koji su željni naučiti nešto više o zemlji koju posjećuju. I posljednja, svjetska razina je ona koja je poznata velikoj masi, tj. širokom krugu pojedinaca. Isto tako, privlači velike mase turista, no s druge su strane i samo mali dio itinerara tih turista. Često je posjećivanje turista lokalitetima na svjetskoj razini samo dio trenda i izraz poštovanja prema lokalnoj zajednici.⁷

Stoga se može reći kako je kulturna baština kompleksan skup elemenata te da igra ključnu ulogu u održavanju kulturne raznolikosti i jačanju lokalne zajednice. Isto tako, prekomjernom globalizacijom i masovnim turizmom kulturna baština postaje sve više izložena prijetnjama i sve je ranjivija pa s time tako postaje prioritetan zadatak kako je zaštititi i valorizirati, kako bi se očuvala prošlost i tradicija. U današnje suvremeno doba, kulturna baština je prepoznata kao pokretač gospodarskog i društvenog razvoja te razvoja turizma. Brojni se sektori oslanjaju upravo na kulturnu baštinu kao bogatstvo neke destinacije, stvarajući brojne mogućnosti za rast i razvoj. No, ipak, neophodno je razvijati svijest o njezinom značaju, vršiti edukacije o zaštiti i valorizaciji te upoznati mlađe generacije sa značajem kulturne baštine za društvo.

U nastavku slijedi podjela kulturne baštine na materijalnu i nematerijalnu te detaljan prikaz navedenoga.

2.1. Materijalna kulturna baština

Materijalna kulturna baština skup je pojedinačnih građevina ili kompleksa građevina, kulturno-povijesnih cjelina te krajolika. Materijalna se baština još naziva i nepokretnom kulturnom baštinom. Ta je nepokretna kulturna baština zapravo graditeljska baština jer se odnosi na:

- gradove i sela;
- građevine;

⁷ Jelinčić, D. A., *Kultura u izlogu*, Meandarmedia, Zagreb, 2010., str. 18.-19.

- povijesne opreme naselja;
- spomenike;
- arheološka nalazišta;
- krajolik;
- područja s etnološkim sadržajima;
- tehničke objekte;
- vrtove, parkove i perivoje.⁸

S druge strane, prema UNESCO-u, materijalna se kulturna baština dijeli na:

- skupine građevina (građevine koje imaju veliku vrijednost i ističu njihovu izuzetnost)
- spomenike (arhitektonska djela, kipove, natpise i slično)
- znamenita mjesta.⁹

Iako postoji veliki broj autora i institucija s definicijama materijalne kulturne baštine, vidljivo je kako ju svi autori definiraju na jednak način.

Poznato je da je Republika Hrvatska bogata kulturnom te prirodnom baštinom. Naravno, tu je baštinu potrebno čuvati i valorizirati, stoga je potrebno uložiti napor u ostvarenje cilja, a u tome velikim dijelom pomaže UNESCO. Konvencijom o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine stvoren je popis svjetske baštine na kojem je trenutno 1223 dobara, od kojih su 952 prirodna baština, 231 prirodna baština, a čak 56 ih je ugroženo. Hrvatska čini također dio tog popisa Svjetske kulturne baštine sa svojih 10 dobara, od kojih su prvih osam dio kulturne baštine, a posljednja dva dio prirodne baštine, a to su:

- Biskupski kompleks Eufrazijeve bazilike u povijesnoj jezgri Poreča;
- Povijesni grad Trogir;
- Povijesni kompleks Splita s Dioklecijanovom palačom;

⁸ Antolović, J., *Očuvajmo kulturnu baštinu*, Hadrian d.o.o., Zagreb, 2008., str. 16.

⁹ Cattaneo, M. i Trifoni, J., *Velika knjiga UNESCO-ve svjetske baštine*, Stanek, Varaždin, 2006., str. 10.

- Stari grad Dubrovnik;
- Starogradsko polje;
- Stećci, srednjovjekovna groblja;
- Katedrala svetog Jakova u Šibeniku;
- Venecijanska obrambena djela između 16. i 17. stoljeća: Stato da Terra – zapadni Stato da Mar;
- Prastare i iskonske bukove šume Karpata i drugih regija Europe;
- Nacionalni park Plitvička jezera.¹⁰

Vidljivo je kako je materijalna baština skup spomenika, građevina i krajolika i da oni odražavaju povijest, tradiciju i identitet naroda. Nose također i brojne kulturne vrijednosti te svjedoče o sposobnosti zajednice da gradi, stvara i s ponosom predstavlja svoj kraj. Hrvatska je zemlja s bogatom kulturnom i prirodnom baštinom i naravno da igra ključnu ulogu u očuvanju svoje baštine. Lokaliteti poput Eufrazijeve bazilike u Poreču, staroga grada Dubrovnika, Plitvičkih jezera i ostali, prepoznati su kao svjetski lokaliteti, tj. kao kulturna baština zbog njihove iznimne kulturne vrijednosti. Upisom na UNESCO-v popis Svjetske baštine, Hrvatska dobiva međunarodnu potvrdu vrijednosti, ali se javljaju i naponi za očuvanje te baštine. Iako postoje brojni načini zaštite kulturnih dobara, oni zahtijevaju konstantnu brigu s obzirom na brojne probleme koji ih zahvaćaju. Upravo ti ugroženi lokaliteti koji se nalaze na popisu Svjetske baštine ukazuju na to koliko je bitno ulagati u zaštitu kulturne baštine kako bi se spriječilo dodatno ugrožavanje i propadanje. Tome na kraj staje UNESCO s Konvencijom o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine jer pruža jednu vrstu globalne platforme koja služi za suradnju, promociju i zaštitu kulturnih i prirodnih dobara.

Republika Hrvatska sa svojih 10 lokaliteta na popisu Svjetske baštine uvelike pokazuje od kolike su važnosti kulturna i prirodna nasljeđa. Svi lokaliteti s popisa svjedoče o tome koliko je bitno biti povezan s njima i razvijati kreativnost sa svrhom poboljšanja zaštite kulturne baštine. Naravno, tu su brojni izazovi poput urbanizacije, klimatskih promjena, nedostatka financijskih sredstava i brojni drugi, no zajedničkim

¹⁰ UNESCO, *Popis svjetske baštine*, dostupno na: <https://whc.unesco.org/en/statesparties/hr> (pristupljeno 15. kolovoza 2024.).

snagama i odgovornošću mogu se osigurati uvjeti za zaštitu kulturne baštine, kao i njezinu valorizaciju, kako bi zauvijek bila svjedokom prošlih vremena i temeljni identitet novih generacija.

2.2. Nematerijalna kulturna baština

Nematerijalna kulturna baština obuhvaća običaje, tradicije i znanja koje zajednica i pojedinci prenose s generacije na generaciju, stvarajući tako identitet i kulturnu raznolikost. Također oblikuje svakodnevni život zajednice jer ima zadatak očuvati kulturni identitet i pružiti razumijevanje dosadašnjih praksi.

Na 32. sjednici Generalne konferencije UNESCO-a, prihvaća se definicija nematerijalne kulturne baštine koja obuhvaća prakse, prezentacije i ekspresije, kao i znanja i vještine koje zajednica i pojedinci prepoznaju kao dio svoje kulturne baštine.

Tako se u nematerijalnu kulturnu baštinu ubrajaju:

- usmena tradicija, jezik i izričaji;
- društvena praksa, svečanosti i rituali;
- scenska umjetnost;
- tradicijski obrti;
- znanja i prakse.¹¹

Cilj je nematerijalne kulturne baštine njezino prenošenje s generacije na generaciju i stvaranje nove kulturne baštine u suglasju sa zajednicom. Ova vrsta baštine zapravo predstavlja identitet naroda i potrebno je zaštititi je od zaborava.

Ministarstvo kulture i medija ističe kako Republika Hrvatska već dugi niz godina, osobito nakon ratifikacije Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine 2005. aktivno vrednuje, dokumentira, popisuje i promiče nematerijalnu kulturnu baštinu. Upravo spomenuto Ministarstvo nadležno je tijelo za provedbu Konvencije pa je tako

¹¹ Jelinčić, D. A., *Kultura u izlogu*, Meandarmedia, Zagreb, 2010., str. 33.

do 2024. u Registar kulturnih dobara upisano njih 220. Pod UNESCO-m postoje tri popisa nematerijalne baštine:

- Reprezentativni popis nematerijalne baštine čovječanstva
- Popis baštine kojoj je potrebna hitna zaštita
- Registar najboljih praksi očuvanja nematerijalne baštine.¹²

Trenutno, ove godine je na Reprezentativnom popisu nematerijalne baštine čovječanstva 19 nematerijalnih dobara, a ona su sljedeća:

- čipkarstvo u Hrvatskoj
- dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja
- festa Sv. Vlaha, zaštitnika Dubrovnika
- godišnji proljetni ophod kraljice ili ljelje iz Gorjana
- godišnji pokladni ophod zvončara s područja Kastavštine
- procesija Za križen na otoku Hvaru
- umijeće izrade drvenih tradicijskih igračaka na području Hrvatskog zagorja
- Sinjska alka
- medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske
- bećarac
- nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore
- klapsko pjevanje
- mediteranska prehrana
- međimurska popevka
- umijeće suhozidne gradnje

¹² Ministarstvo kulture i medija, *Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-vim listama*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/izdavacka-djelatnost/hrvatska-nematerijalna-kulturna-bastina-na-unesco-ovim-listama-19524/19524> (pristupljeno 16. kolovoza 2024.).

- umijeće sokolarenja
- tripundanske svečanosti i kolo Sv. Tripuna
- tradicije uzgoja lipicanaca
- transhumanca – sezonska seoba stoke.¹³

Zatim postoji još i Popis baštine kojoj je potrebna hitna zaštita, a na tome se popisu od 2010. nalazi glazbeni izričaj ojkanje.¹⁴

I posljednji UNESCO-v popis je Registar najboljih praksi očuvanja materijalne baštine i na njemu se nalaze Ekomuzej Batana, upisan 2016. te Tocati – zajednički program očuvanja tradicijskih igara i sportova – tradicijska pučka igra pljočkanje upisana u registar 2022.

Sva ova dobra upisana na UNESCO-ve liste rad su i trud Ministarstva kulture i medija, stručnih službi, Povjerenstva za nematerijalnu baštinu, Hrvatskog povjerenstva za UNESCO, znanstvenih stručnjaka te nositelja tradicija. Način na koji je nematerijalna kulturna baština uključena u obrazovne programe i projekte, istraživanja i slično jest putem Ministarstva kulture koje svake godine putem javnih poziva podupire razne aktivnosti u sektoru. Vidljivo je kako je od velike važnosti sudjelovanje u brojnim međunarodnim projektima zbog vidljivosti Hrvatske kao zemlje bogate kulturnom baštinom, ali i zbog razmjene iskustva te unapređenja rada i valorizacije baštine. Stoga je vrlo bitno adekvatno isplanirati sve korake, surađivati i brinuti za nematerijalnu baštinu, kako bi se stvorila adekvatna strategija koja će pomoći u daljnjim koracima. Upravo materijalna kulturna baština odražava nasljeđe iz prošlih vremena, a sada u suvremeno doba potrebno je očuvati tu baštinu i prenijeti njezinu važnost na mlađe generacije. S druge strane, nematerijalna kulturna baština obuhvaća razne prakse i tradicije i upravo one čuvaju brojne tradicijske vrijednosti koje definiraju kulturni

¹³ Ministarstvo kulture i medija, *Nematerijalna dobra upisana na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-čovječanstva/5337> (pristupljeno 16. kolovoza 2024.).

¹⁴ Ministarstvo kulture i medija, *Nematerijalna kulturna dobra upisana na UNESCO-ovu listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-kulturna-dobra-upisana-na-unesco-ovu-listu-nematerijalne-kulturne-bastine-kojoj-je-potrebna-hitna-zastita/6285> (pristupljeno 16. kolovoza 2024.).

identitet lokalne zajednice. Činjenica je da su sve te prakse i običaji pod utjecajem vremena, no ipak one osnovne vrijednosti ostaju ukorijenjene u zajedničkom identitetu zajednice. Stoga očuvanje kulturne baštine ne podrazumijeva samo zaštitu od uništenja, već i prilagodbu novim uvjetima, očuvanje autentičnosti i slično. Zato postoje organizacije poput UNSECO-a koje prepoznaju važnost kulturne baštine i time postavljaju standarde kojih se treba držati u svrhu očuvanja baštine. Popis UNSECO-ve svjetske baštine dobar je primjer prepoznavanja važnosti zaštite na međunarodnoj razini. No, očuvanje kulturne baštine nije samo odgovornost međunarodnih organizacija i institucija već i lokalnih pojedinaca, zajednica i same države koji za cilj mora

3. SJEVERNA ISTRA

Sjeverna Istra područje je bogato različitim slojevima kultura i civilizacija koje su ostavile veliki trag na ovome području. Prostire se na sjevernom dijelu istarskog poluotoka i njena posebnost leži upravo u bogatoj kulturi i povijesti. A upravo zbog svojeg strateškog položaja, sjeverna Istra bila je i još uvijek jest predmet interesa kroz stoljeća. Ovo područje obuhvaća nekoliko gradova koji su prepoznatljivi po svojoj povijesti, kulturnim manifestacijama i arhitekturi. Regija je ovo koja spaja prošlost i sadašnjost, povijest i prirodnu baštinu, a s obzirom na širinu teme, analizirat će se područja Općine Lanišće i područje Buzeštine, njihova materijalna i nematerijalna baština.

Sljedeća potpoglavlja istražuju raznolikost i pružaju pogled na njihov razvoj od povijesti pa do danas.

3.1. Povijesni razvoj

Povijesni razvoj sjeverne Istre obilježen je brojnim utjecajima različitih kultura te civilizacija koje su stoljećima oblikovale ovo današnje područje. Zahvaljujući svojem strateškom položaju, Istra je oduvijek važna točka susreta te križanje trgovačkih putova. Još od prapovijesti i doba Rimljana, pa sve do srednjeg vijeka, svako je razdoblje ostavilo značajan trag na ovome području. Razumijevanje povijesnog razvoja područja sjeverne Istre neophodno je za shvaćanje bogate kulturno-povijesne baštine. Prvi tragovi ljudskog života u Istri potječu čak iz pretpovijesnog, mlađeg kamenog doba. Otprilike tisuću godina prije Krista područje Istre naselila su Ilirska plemena – Histri po kojima je poluotok i dobio ime. Tada prvi sukobi Histra s Rimljanima započeli su negdje sredinom III. stoljeća prije Krista i trajali su čak 2 stoljeća. U tom su sukobu Rimljani pobijedili, a Histri su postali robovi. Upravo dolaskom Rimljana osnovana su naselja poput Piquentuma, današnjeg Buzeta, koja su se zapravo razvijala duž trgovinskih putova koji su od ključne važnosti. Pobjedom Rimljana započelo je stvaranje njihovih naseobina te uvođenje rimskog prava i latinskoga jezika

kao službenog. Propadanjem Rimskog Carstva, područje sjeverne Istre zahvaćaju brojne migracije.¹⁵

Nakon propasti Zapadnog Rimskog Carstva u V. stoljeću, Istrom su počeli vladati Goti, a sredinom VI. stoljeća započinje vladavina Bizantskog Carstva čija je vlast trajala do VIII. stoljeća. U VII. stoljeću u Istru počinju dolaziti Slaveni čija je kolonizacija bila dosta snažna u IX. i X. stoljeću. Kako je hrvatska država tada slabila, Istrom opet počinju vladati Franci, no to ne traje dugo jer se u XII. stoljeću Venecija počela uplitati u područje Istre pa ju je tako podvrgnula svojoj vlasti. To je trajalo do XV. stoljeća kada se Istra podijelila na mletački i austrijski dio Istre i to je trajalo do 1797., tj. do propasti Venecije. To je negativno utjecalo na Istru u XVII. stoljeću kada su počeli napadi Turaka, epidemije i brojni drugi problemi.¹⁶

Opće je poznato kako je Istra kroz svoju povijest bila velikim dijelom poprište sukoba i ratova. U XVI. stoljeću Istra je bila podijeljena na mletačku i austrijsku i tada su mnoga polja bila opustošena, kao i gradovi. Što se područja Čićarije i Buzeštine tiče, u povijesti su postojale utvrde Črni i Beli grad na području iznad Ročkoga polja, jugoistočno od naselja Roč. To su bile dvije uzvisine između kojih se nalazi silazni put od Lanišća do naselja Ročko Polje. Črni grad nalazi se u blizini crkve sv. Tome. Danas su od Črnoga grada ostali samo ostaci temelja i dio urušenih zidina. S druge strane, Beli grad je bio samo obrambena kula koja se nalazila na brdu kod Semića. Te su utvrde bile sagrađene oko 1000. godine upravo zbog zaštite franačke istarske markgofovije.¹⁷

S propašću gradova i opustošenjem, došle su teške posljedice po pitanju politike i demografije sjeverne Istre. Godine 1510. došlo je do osvajanja utvrde Rašpor u okolici Buzeta, koje je ujedno bilo i središte rašporskog kapetana.¹⁸ Rašporski kapetanat povijesni je naziv za područje u sjevernoj Istri koji je pripadao tadašnjoj Mletačkoj Republici. S obzirom da je Mletačka Republika počela stvarati svoje posjede

¹⁵ Bertoša, S., *Povijest Istre za mletačke i austrijske vlasti od XVI. do XVIII. stoljeća*, Istrapedia, 2020., dostupno na: <https://www.istrapedia.hr/it/natuknice/4048/povijest-istre-za-mletacke-i-austrijske-vlasti-od-> (pristupljeno 18. kolovoza 2024.).

¹⁶ Radišić, F., *Istra-Istria*, Turistička naklada d.o.o., Zagreb, 2001., str. 5.-9.

¹⁷ Bertoša, S., „Fragmenti iz prošlosti Črnoga grada i Beloga grada“, u: *Roč i Roščina: zbornik*, Roč, 2007., str. 81. – 82.

¹⁸ Bertoša, S., *Rašpor i Rašporski kapetanat: povijesni pregled*, Katedra Čakavskog sabora Pazin, Pazin 2005., str. 5.

u Istri, Rašpor joj je predstavljao problem i zbog toga je morao biti osvojen. S dolaskom Pazinske knežije u posjed Habsburgovaca, želja za osvojenjem je postala još jača. Rašpor je u ondašnje vrijeme pripadao akvilejskoj crkvi u čije su ime Rašporom upravljali gorički grofovi. Kroz povijest se gledalo da utvrda ne dospije u ruke Mletačke Republike, no zbog nedostatka novca Ana Gorička je Mlečanima u zajam dala svoje pravo na Rašporsku gospoštiju. Godine 1511. razoreno je sjedište kapetana. Rašpor je u ondašnje vrijeme bio od velikog značaja s obzirom da se zbog njegovog položaja na visini moglo kontrolirati sve putove koji su Istru povezivali s predalpskim zaleđem. Godine 1512. mletačka vojska odlučila se vratiti u utvrdu, no biva poražena, stoga je odlučila u potpunosti napustiti kaštel.¹⁹

Ipak u XVI. stoljeću nastavljaju se osmanlijski prodori u sjeverne dijelove Istre, bilo je mnogo pljački i sukoba, kao i brojnih bolesti i to je vrlo negativno utjecalo na stanje u mletačkom dijelu Istre. Što se vjere tiče, godina 1563. je ključna za sjevernu Istru i područje Buzeštine jer je s buzetskim svećenikom Stipanom Konzulom Istraninom dogovoren prijevod Biblije na hrvatski jezik.²⁰

3.2. Općine i gradovi sjeverne Istre

Sjeverna Istra područje je bogatih povijesnih gradova koji su poznati po svojoj kulturnoj baštini. Gradovi na ovome području predstavljaju jedinstvenu kombinaciju mediteranskih elemenata i povijesnih utvrda, pružajući tako bogatstvo arhitekture, kulture i prirodnih ljepota. Smatra se kako ovi gradovi nisu samo svjedoci povijesti, već i središta modernih kulturnih aktivnosti, gastronomskih specijaliteta i turističkih atrakcija. Svaki od tih gradova ima svoju priču koja će se predstaviti u nastavku. Fokus će biti na gradovima i mjestima na području sjeverne Istre koji imaju bogatu kulturno-povijesnu baštinu. Kako je fokus na materijalnoj i nematerijalnoj kulturnoj baštini, ponajprije će se napraviti uvod u gradove čija će se baština analizirati, a kasnije će se predstaviti i sama kulturna baština predstavljenih mjesta.

¹⁹ Isto, str. 22. - 31.

²⁰ Bertoša, S., *Povijest Istre za mletačke i austrijske vlasti od XVI. do XVIII. stoljeća*, Istrapedia, 2020., dostupno na: <https://www.istrapedia.hr/it/natuknice/4048/povijest-istre-za-mletacke-i-austrijske-vlasti-od-> (pristupljeno 18. kolovoza 2024.).

U nastavku slijedi grafički prikaz sjeverne i sjeverozapadne Istre.

Slika 1. Grafički prikaz sjeverne i sjeverozapadne Istre

Izvor: Grad Buzet, *Novosti*, dostupno na: <https://www.buzet.hr/novosti/detaljno/poziv-na-osnivaku-skupstinu-lag-a-sjeverne-istre> (pristupljeno 18. kolovoza 2024.)

3.2.1. Općina Lanišće

Općina Lanišće općina je na brdsko-planinskom području Ćićarije koja se nalazi na sjeveroistoku istarskog poluotoka. Ustrojena je 1992. na temelju *Zakona o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj* i to kao dio bivše Općine Buzet. Njezine granice točno su određene pa tako na sjeverozapadu graniči s Krasom u Sloveniji, a na jugoistoku s Učkom. Lanišće je središnji dio cijele općine, a ostala naselja na tome području su Brgudac, Brest, Dane, Jelovice, Klenovšćak, Kropinjak, Podgaće, Prapoće, Račja Vas, Rašpor, Slum, Trstenik i Vodice. Zanimljiva je činjenica da je na cijelome području Općine Lanišće samo jedan industrijski objekt i to tvornica drvene ambalaže u središtu Lanišća koja broji svega dvadesetak radnika.

No, s druge strane, općina je bogata jedinstvenom kulturnom baštinom, što materijalnom, što nematerijalnom. U to su uključeni brojni spomenici te brojne tradicije koje su se prenosile generacijama, a koji će se predstaviti u sljedećem poglavlju.

Postoji brojna literatura koja svjedoče o povijesti Općine Lanišće i njezinoj materijalnoj i nematerijalnoj baštini, između ostalog, tu su i zbornici Općine Lanišće. Oni prikazuju bogatu povijest i kulturnu baštinu ovoga područja i obuhvaćaju i materijalne i nematerijalne aspekte života lokalne zajednice. Ti zbornici nude sveobuhvatan pregled vrijednosti, od arhitektonskih znamenitosti do povijesnih tradicija. Cilj im je očuvati i promovirati kulturnu baštinu, podignuti svijest o njoj i osnažiti vezu između prošlosti i sadašnjosti. Kao kulturnu baštinu, zbornici Općine Lanišće ističu brojne pećine na tom području kao što su Novačka pećina, pećina Klinovica, pećina Židna hižica te brojne druge.²¹

S druge strane, u zbornicima Općine Lanišće mogu se pronaći i podaci o nematerijalnoj kulturnoj baštini kao što su detalji o bugarenju, nošnjama, udrugama za očuvanje tradicije i slično. Bugarenje, tekstualno pjevanje epsko-lirskih tekstova, vrlo je karakteristično za područje Općine Lanišće koja vrijedno čuva ovu tradiciju od izumiranja.²² Prerada tkanine je također bila karakteristična za područje Općine Lanišće, gdje su svi stanovnici kod kuće prerađivali tkaninu, no s pojavom industrije, ta je praksa polako odumrla. No, više o tome u sljedećim poglavljima i potpoglavljima.²³

²¹ Kuzmanović, N. et. al., „Arheološki lokaliteti i nalazišta u Općini Lanišće“, *Zbornik Općine Lanišće*, knjiga osma, „Josip Turčinović“ d.o.o., Lanišće, 2019., str. 55.-61.

²² Zlatić, S., „Bugarenje sjeverne Istre“, *Zbornik Općine Lanišće*, knjiga sedma, „Josip Turčinović“ d.o.o., Lanišće, 2018., str. 65.

²³ Čargonja, A., „Pjesništvo, nošnja, običaji, pjesme, poslovice i mudre izreke buzetske Ćićarije“, *Zbornik Općine Lanišće*, knjiga sedma, „Josip Turčinović“ d.o.o., Lanišće, 2018., str. 70.

Slika 2. Selo Lanišće

Izvor: Općina Lanišće, *O općini*, dostupno na: <https://lanisce.hr/opcina/o-opcini/> (pristupljeno 20. kolovoza 2024.)

3.2.2. Buzet

Grad Buzet također je dio sjeverne Istre i nalazi se u samome središtu. Prostire se na 165 kilometara kvadratnih i broji preko 6000 stanovnika. Čine ga starogradska jezgra Stari Grad i novi dio grada, Fontana, te ima bogatu kulturnu povijest. Utvrđen je u doba Rimljana, ali su na ovo područje narodi počeli pristizati za vrijeme seoba. Stari naziv za grad Buzet bio je Piquentum, zatim Pilsent, Plzet od starih Hrvata, a onda Blzet, od čega je nastao Buzet. Kroz povijest je promijenio feudalne gospodare, a kasnije je došao i pod vlast Mlečana koji su odmah obnovili bedeme i sagradili jake zidove. Nakon 1945. grad počinje cvjetati i počinju se graditi industrijski pogoni, od kojih danas mali broj njih i dalje postoji.²⁴

Danas je poznat kao grad tartufa jer se u dolini rijeke Mirne nalazi stanište prepuno najskupljih gljiva-tartufa. Dominiraju i bijeli i crni tartufi pa tako grad privlači brojne posjetitelje iz cijeloga svijeta. Osim tartufa, Buzet je poznat i po brojnim

²⁴ Bratulić, J., *Aleja glagoljaša – Roč –Hum*, Katedra Čakavskog sabora Roč, 1983., str. 7.-10.

manifestacijama, danu grada, brdskim utrckama te kulturno-povijesnoj baštini. U okolici grada nalaze se brojna sela, utvrde, spomenici i crkve koji svjedoče o bogatoj povijesti grada.

Slika 3. Grad Buzet

Izvor: Turistička zajednica Buzet, *Buzet*, dostupno na: <https://www.tz-buzet.hr/hr/> (pristupljeno 20. kolovoza 2024.)

3.2.3. Roč

Roč, udaljen od Buzeta desetak kilometara, gradić je na području Buzeštine. Roč se prvi put spominje 1102. kao Ronz, 1604. kao Ruz, a kasnije talijanskim nazivom naziva se Rozzo. Roč je u XIII. stoljeću bio stalno na udaru zbog brojnih nemira, a zbog ispaša, sječe i poljoprivrede često su se odvijali brojni sukobi.

U jednom od sukoba 1412. stanovnici Roča, zajedno sa žiteljima Huma, napali su sela kod Rašpora koja su bila pod vlašću Mlečana koji su na napad vrlo brzo reagirali i zauzeli Roč i Hum i tako srušili i ročke zidine. Kako su zauzeli Roč, tako su se dali u obnovu zidina i tamo su vladali do pada Venecije.²⁵ Danas su te zidine i dalje postojane te čine bogatu povijest ovoga naselja. U Roču se nalaze tri značajne crkve

²⁵ Isto, str. 11.-12.

koje će se predstaviti kasnije u nastavku, a dom je i replike Gutenbergove preše te vidikovca posvećenom kiparu Želimiru Janešu koji se nalazi kod tzv. Malih vratiju.

Slika 4. Roč

Izvor: Turistička zajednica Buzet, *Roč*, dostupno na: <https://www.tz-buzet.hr/hr/kultura/izletista/roc> (pristupljeno 20. kolovoza 2024.)

3.2.4. Hum

Hum krasi zanimljiv, iako sada više ne i točan, epitet najmanjega grada na svijetu. Nalazi se nekoliko kilometara od Roča, s kojim 1102. postaje feud akvilejskih patrijarha, a tadašnjim nazivom Cholm. Latinski i talijanski nazivi su Colmo od čega dolazi današnji Hum. Kao i Roč, tijekom srednjeg vijeka imao je zidine koje su vjerojatno srušene 1412., ali su isto tako i opet obnovljene 1421. Do danas je ostao jedan dio zida, no nadogradili su se i zidovi stambenih kuća.²⁶

Danas Hum također ima titulu i grada biske, rakije s imelom, čija receptura dolazi od starih svećenika. No, Hum je i dalje najpoznatiji po svojoj tituli najmanjeg grada na svijetu. Poseban je po tome što su sve značajke ovoga grada ostvarene upravo na površini ovoga naselja i stoga pripada grupi srednjovjekovnih naselja koja su se razvila uz svoje pripadajuće kaštele kao mala središta.²⁷

²⁶ Isto, str. 12.-21.

²⁷ Horvat Levaj, K., „Hum“, u: *Hum i Humščina: zbornik*, „Josip Turčinović“ d.o.o., Roč, 2011., str. 19.

Slika 5. Hum

Izvor: Turistička zajednica Buzet, *Hum*, dostupno na: <https://www.tz-buzet.hr/hr/kultura/izletista/hum>
(pristupljeno 20. kolovoza 2024.)

4. KULTURNA BAŠTINA SJEVERNE ISTRE

Kulturna baština sjeverne Istre predstavlja bogatstvo povijesnih i umjetničkih djela koja na jedinstven način svjedoče o utjecajima različitih kultura i civilizacija. Kao i ostatak istarskog poluotoka, i sjeverna Istra područje je povijesnih gradova i sela, spomenika, nalazišta koja obuhvaćaju razdoblja od prapovijesti pa sve do suvremenog doba. Posebnost kulturne baštine sjeverne Istre jest preplitanje povijesnih utjecaja brojnih nekadašnjih civilizacija koje su zasigurno ostavile veliki utjecaj. Gradovi poput Buzeta, Huma i ostalih zadržali su svoje autentične jezgre, crkve i utvrde, a istovremeno su središta suvremenih kulturnih događanja. Upravo ova raznolikost čini kulturnu baštinu sjeverne Istre nezaobilaznim dijelom kulturnog nasljeđa. Stoga u nastavku slijedi prikaz materijalne i nematerijalne kulturne baštine na području sjeverne Istre, odnosno područja Ćićarije i Buzeštine.

4.1. Materijalna kulturna baština sjeverne Istre

Materijalna kulturna baština sjeverne Istre bogatstvo je kulturno-povijesnih spomenika i građevina koji su svjedoci povijesti ovoga područja. Sjeverna Istra je kroz povijest bila na raskrižju brojnih civilizacija što je naposljetku ostavilo snažan trag na području arhitekture, ali i na kulturnom identitetu ove regije. Upravo je ovo područje poznato po očuvanim srednjovjekovnim gradovima i selima te brojnim crkvama, kaštelima i drugim elementima kulturne baštine. Brojni spomenici na ovome području čine temelj materijalne kulturne baštine te dodaju dodatnu vrijednost destinaciji. Može se reći da bogata kulturno-povijesna baština ne samo da čuva povijest već je i ključnim dijelom identiteta sjeverne Istre. Područja koja su dio analize u ovome radu predstavljaju jedan dio živuće povijesti koja omogućuje osjećaj nekih prošlih vremena. U nastavku slijedi podjela materijalne kulturne baštine sjeverne Istre na prirodnu baštinu, na kaštele, crkve, muzeje i ostalu materijalnu baštinu. Analizirati će se navedeno na području Općine Lanišće, Buzeta, Roča i Huma.

4.1.1. Prirodna baština

Prirodna baština sastavni je dio kulturne i povijesne baštine. Igra ključnu ulogu u oblikovanju identiteta i tradicija lokalnih zajednica, stoga će se u nastavku prikazati nekoliko primjera prirodne baštine na području sjeverne Istre.

Park Prirode Učka dio je kulturne baštine sjeverne Istre koji obuhvaća planinu Učku i dio planine Ćićarije te veže Istru s kontinentalnim dijelom Hrvatske. Učka je proglašena parkom prirode zbog svojeg reljefa i blizine mora, a to je uvjetovalo također razvoj šumske vegetacije te klime specifične za ovo područje. Ovo je područje također bogato brojnim livadama i staništima na kojima se nalaze brojne biljne i životinjske vrste. Od iznimne je važnosti kao prirodna baština jer je omiljeno izletišta brojnim zaljubljenicima u prirodu i nudi bijeg od stvarnosti, opuštanje i uživanje u miru i prirodi. Do sada je učinjeno mnogo koraka ka stvaranju turističke infrastrukture, od postavljanja putokaza, cestovne signalizacije i slično, no potrebno je i dalje informirati posjetitelje kako se ova baština ne bi degradirala i uništila od strane ljudske ruke.²⁸

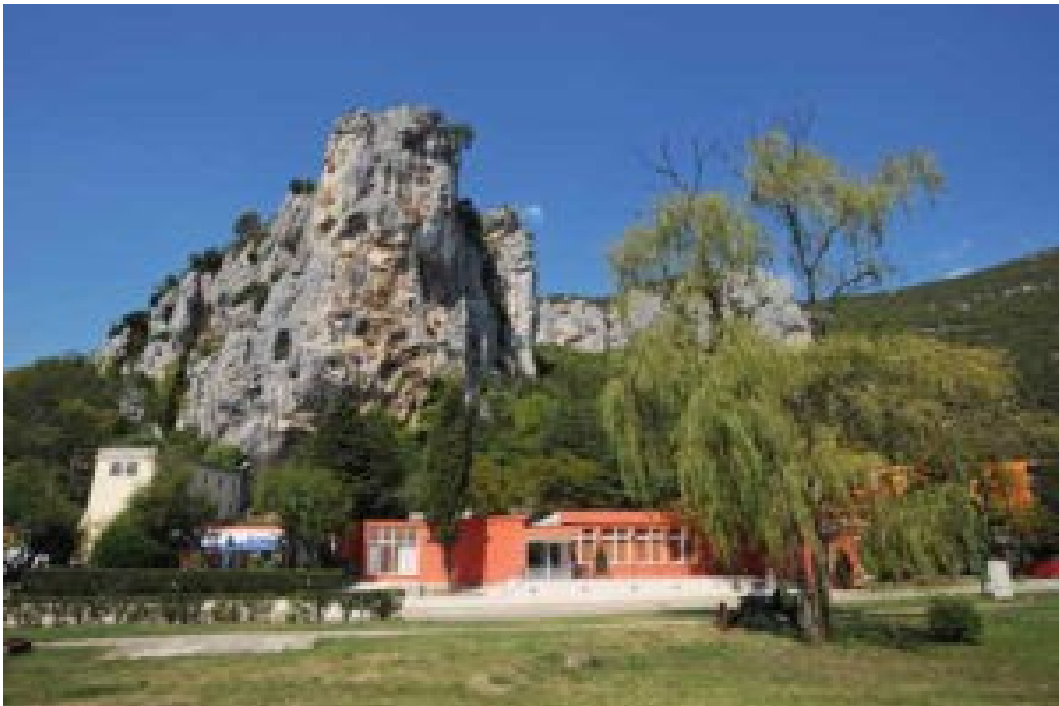

Slika 6. Park prirode Učka

Izvor: Park prirode Učka, *Opće informacije*, dostupno na: <https://www.pp-ucka.hr/opce-informacije/> (pristupljeno 25. kolovoza 2024.)

²⁸ Park Prirode Učka, *Opći podatci*, brošura, str. 2., dostupno u pdf obliku na: <https://www.pp-ucka.hr/2020/wp-content/uploads/Op%C4%87a-bro%C5%A1ura-HR-EN.pdf> (pristupljeno 28.9.2024.)

Istarske Toplice prirodna su baština sjeverne Istre. Nalaze se pokraj Buzeta u netaknutoj prirodi koja pruža savršen ugođaj za mir i odmor. Iznad Toplica nalazi se stijena ispod koje je izvor Sv. Stjepan, s vodom koja ima optimalno visoki udio sumpora i topla je, puna minerala koji liječe brojne bolesti. Upravo ljekovitost ove vode svrstava Toplice među top 3 u Europi, gledajući kvalitetu. Prva analiza vode datira iz 1858. godine, a rezultati tadašnjih ispitivanja jednaki su današnjima. Nakon Drugog svjetskog rata, Toplice su radile kao odjel za fizikalnu terapiju, a kasnije su bile dijelom turističkog poduzeća Rivijera. Danas su Istarske Toplice u privatnom vlasništvu te pružaju prirodan način liječenja te usluge fizikalne terapije. S obzirom na ljekovita svojstva vode, Toplice su omiljeno odredište mnogih gostiju iz cijele Europe. Upravo zbog svojih ljekovitih svojstava i izvora iznad samih Toplica, one se svrstavaju u prirodu baštinu ovoga područja.²⁹

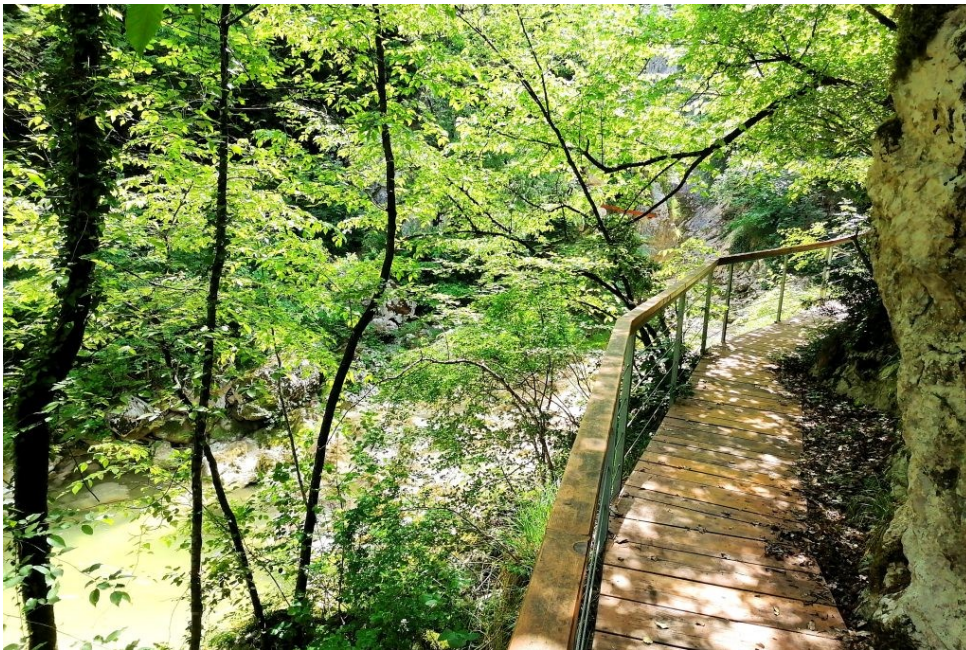

Slika 7. Istarske toplice

Izvor: Tripadvisor, *Istarske toplice*, dostupno na: https://www.tripadvisor.com/Hotel_Review-g736586-d631291-Reviews-Istarske_Toplice-Livade_Istria.html (pristupljeno 25. kolovoza 2024.)

²⁹ Nefat, A. i Bonas, P., „Istarske toplice“, *Fizikalna i rehabilitacijska medicina*, Vol. 24, No. 1-2, 2012., str. 1. - 6., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/137003> (pristupljeno 31. listopada 2024.)

Staza sedam slapova još je jedna u nizu od prirodne baštine na području Bužeštine. Duga je 15-ak kilometara i potrebno je otprilike 5-6 sati pješaćenja kako bi se prošla cijela staza. Startna pozicija je u Buzetu, pokraj Istarskog vodovoda Buzet te obuhvaća relacije Selca – Glistonija - Kuhari – Kotli - Buzet. Početak staze je pored *trim* staze s lijeve strane i tu kreće put po stazi simboličnog naziva, s obzirom da se na ovom kružnom putu nalazi sveukupno sedam slapova. Upravo ova staza pruža posebnost kulturne baštine ovoga područja, ali potiče i na kulturni i sportski turizam, privlačeći tako brojne posjetitelje u Buzet upravo iz toga razloga.³⁰

Slika 8. Dio Staze sedam slapova

Izvor: Hari, *Staza 7 slapova*, dostupno na: <https://hari.hr/portfolio/staza-7-slapova/> (pristupljeno 25. kolovoza 2024.)

³⁰ Turistička zajednica Buzet, *Pješaćke staze*, dostupno na: <https://www.tz-buzet.hr/hr/outdoor-sport/pjesacke-staze> (pristupljeno 25. kolovoza 2024.).

4.1.2 Kašteli

Kašteli na području sjeverne Istre predstavljaju jedan od ključnih elemenata bogate kulturne povijesti. Strateški su smješteni na uzvisinama i dokaz su brojnih borbi i društvenih promjena koje su se odvijale u prošlosti. Kašteli su također domovi plemićkih obitelji koje su nekada vladale regijom, ali su također služili i za obranu od neprijatelja. S vremenom su mnogi kašteli propali, tj. urušili se, ali njihovi ostaci svjedoci su povijesti. Danas privlače brojne posjetitelje koji žele naučiti nešto više o povijesti, a neki su čak i u korak s digitalizacijom i modernizacijom pa tako imaju digitalne *info* punktove i druge točke s brojnim animirajućim i poučnim sadržajima.

Za vrijeme feudalizma karakteristične su bile te obrambene utvrde-današnji kašteli kako bi se u njima zapravo uživalo i kontroliralo posjede. No, stalno su bili na meti napada, urušavanja, paljenja. Naravno, podignuli su se ponovno, no isto tako su opet srušeni. Vrijeme feudalizma bilo je kritično za kaštele jer su također često bili otimani, davani u zajam, darivani i slično, tako da se može reći da imaju burnu povijest. Prvi se pisani dokument o kaštelima pojavljuje 983., no najznačajniji je onaj iz 1102. kada Ulrich II. Weimar-Orlamünde daruje većinski dio svojih kaštela akvilejskom patrijarhu. No, za vrijeme Venecije kašteli su bili izgrađeni više no ikad. Sličnost kaštela leži u sličnosti gradnje i materijalu. Dakle, izgrađeni su od kamena i čini ih glavna kula, zidine, zgrada za stanovanje, gospodarska prostorija i otvoreno dvorište, no veličina svega toga ovisila je naravno o financijama.³¹

Na području sjeverne Istre ima nekoliko kaštela, a u nastavku slijedi prikaz kaštela Petrapilose pokraj Buzeta te kaštela Roča i Huma. Nekada su spomenuti kašteli bili u punome sjaju, no danas su od njih ostali samo ostaci ili zidine.

Kaštel Petrapilosa nalazi se nedaleko od Buzeta, na cesti koja vodi od Buzeta prema Livadama. Služio je za nadzor rijeke Mirne te središnje Istre još u srednjem vijeku i smješten je na uzvisini koja se proteže uz Bračanu, lokalnu rijeku.³² Pristup kaštelu moguć je iz dva smjera, iz Štrpeda te s ceste Livade-Buzet, a oba pravca vode

³¹ Banić, J., *Istarski kašteli*, Istarska županija, Pula, 2022., str. 4.-6.

³² Turistička zajednica Buzet, *Kaštel Petrapilosa*, dostupno na: <https://www.tz-buzet.hr/hr/kultura/znamenitosti/kastel-pietrapeloz> (pristupljeno 28. kolovoza 2024.).

uz rječicu Bračanu. Proučavajući zemljopisne karte, vidljivo je kako je kaštel nekada služio kao izvrsna obrambena crta.³³

Osim za promatranje, kaštel je služio i za kontrolu na vojnom području. Kroz povijest izmijenili su se brojni vlasnici te je kaštel opstao do kraja XVIII. stoljeća, iako neki izvori kažu kako je kaštel izgorio u XVII. stoljeću i kasnije se više nije obnavljao. Crkva koja se nalazi u sklopu kaštela ostala je u funkciji također do XVIII. stoljeća, ali su nakon obnove crkve pronađeni ostaci fresaka koji se danas čuvaju u Zavičajnom muzeju u Buzetu. Danas, u kaštelu su postavljeni i interaktivni punktovi koji omogućuju pristup informacijama i otvoren je za posjetitelje. Samo ime kaštela Petrapilosa zapravo označava *kosmati grad* (pietra = kamen, peloso = bujno, dlakavo), no domaćini ga generalno samo nazivaju kaštelom, a pojavljuje se i u Istarskom razvodu kao Kostel.³⁴

Slika 9. Kaštel Petrapilosa

Izvor: Turistička zajednica Buzet, *Kaštel Petrapilosa*, dostupno na: <https://www.tz-buzet.hr/hr/kultura/znamenitosti/kastel-pietrapeloza> (pristupljeno 28.kolovoza 2024.)

³³ Darovec, D., *Petrapilosa*, Založba Annales, Koper, 2007., str. 13.-15.

³⁴ Banić, J., *Istarski kašteli*, Istarska županija, Pula, 2022., str. 56.

Iako je od njega danas ostala samo kula, Roč je nekada imao i kaštel. Prvi se put spominje 1064., kada kralj Henrik daruje Roč markgrofu Odolricusu. U periodu od XII. do XV. stoljeća Roč je bio kaštel koji se nalazio unutar danas jedinih preostalih zidina. Godine 1412., Venecija je osvojila kaštel u Roču, a njegove su zidine opet podignute 1421. od strane Mlečana zbog strateške pozicije na kojoj se Roč i njegove zidine nalaze i zbog opasnosti od Turaka. Da je od velike važnosti pokazuje i činjenica da je bio dijelom i rašporskog kapetanata uz Buzet, Hum, Draguč, Vrh i Sovinjak.³⁵

Slika 10. Ročke zidine

Izvor: Istra.hr, *Kaštel u Roču*, dostupno na: <https://www.istra.hr/hr/dozivljaji/kultura/istarski-kasteli/kastel-u-rocu> (pristupljeno 28. kolovoza 2024.)

Kaštel u Humu nalazio se na mjestu gdje se danas nalazi crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije i to na najvišoj uzvisini, kako bi se situacija mogla neometano pratiti i imati sve pod kontrolom. Kaštel je bio povezan s dvjema ulicama i gradskim vratima, što je uvelike olakšavalo komunikaciju i praćenje situacije. Ulaz u sam kaštel bio je s unutarnje strane, točnije iz grada i isto tako kao i prethodna dva kaštela, ponajprije je imao obrambenu funkciju te je naknadno bio i sjedište feudalaca. Kaštel je u prošlosti često bio razoren, no obnovljen je pod vlašću Venecije također zbog obrane. Krah kaštela dogodio se u XVII. stoljeću kada je cijeli Hum bio spaljen i ostaci

³⁵ Balog, Z., „Roč - važna tvrđava rašporskog kapetanata u renesansnim stoljećima“, u: *Roč i Roščina: zbornik*, Roč, 2007., str. 39.

kamenja su se koristili za izgradnju kuća. Kaštel se prvi put spominje 1102. u darovnici u kojoj grof Ulrich II. Hum daje u feud akvilejskom patrijarhu. Od vremena antike pa do kasnog srednjeg vijeka služio je kao kaštel-branič. Nakon razaranja kaštela, izgubio mu se svaki mogući trag prvotno zbog korištenja kamenja za izgradnju kuća, a potom zbog izgradnje današnje crkve.³⁶

Slika 11. Mjesto nekadašnjeg kaštela u Humu

Izvor: Istra.hr, *Kaštel u Humu*, dostupno na: <https://www.istra.hr/hr/dozivljaji/kultura/istarski-kasteli/1162> (pristupljeno 28. kolovoza 2024.)

³⁶ Horvat, K., „Hum - formiranje i razvoj grada u razdoblju od XI. do XII. stoljeća“, u: *Hum i Humšćina: zbornik*, Roč, 2011., str. 11.-14.

4.1.3. Crkve

Crkve u sjevernoj Istri važan su dio kulturne povijesti ovoga područja kao i njegove baštine. Smještene su u pitoresknim mjestima s bogatom povijesti te nisu samo religijski objekti već i umjetnički i arhitektonski spomenici. U ovom poglavlju predstaviti će se nekoliko crkava na području Ćićarije i Buzeštine, koje imaju bogatu povijest i značaj za ovo područje.

Općina Lanišće poznata je po svojim ruralnim naseljima i selima koji odišu duhom prošlosti i to je ono što je čini posebnom. Kulturna baština Općine Lanišće i same Ćićarije bogata je crkvama. Upravo se u mjestu Slum nalazi jedna takva crkva, crkva Sv. Mateja u kojoj se nalaze brojne restaurirane freske. Što se tiče Crkve sv. Mateja u Slumu, upravo prema glagoljskom natpisu na svodu, vidljivo je da crkva datira iz 1555., po čemu su te freske jedne od najmlađih na području Istre. Što se povijesnih razdoblja tiče, likovi su oblikovani po renesansi, no zapravo pripadaju srednjovjekovlju. Te freske predstavljaju svece i proroke i naviještanje, raspeće, uskrsnuće i sv. Jurja koji ubija zmaja. Iznad sadašnjeg oltara vidljiva je freska Boga Oca koji je prikazan s vladarskom jabukom i kako blagoslivlja desnom rukom. U nastavku slijedi slikovni prikaz crkve sv. Mateja i fresaka u toj crkvi.³⁷

Slika 12. Crkva sv. Mateja u Slumu

Izvor: Općina Lanišće, *Znamenitosti i kulturna baština*, dostupno na: <https://lanisce.hr/kultura-i-turizam/znamenitosti-i-kulturna-bastina/> (pristupljeno 29. kolovoza 2024.)

³⁷ Općina Lanišće, *Znamenitosti i kulturna baština*, dostupno na: <https://lanisce.hr/kultura-i-turizam/znamenitosti-i-kulturna-bastina/> (pristupljeno 29. kolovoza 2024.).

U Lanišću se također nalazi vrlo važna crkva, a to je crkva sv. Kancijana, Kancija i Kancijanile. To je trobrodni građevinski objekt sa sakristijom i svetištem. Broji tri oltara, od kojih glavni dolazi iz Trsta. Na jednom od oltara nalazi se relikvija blaženog Miroslava Bulešića koji je posljednju misu imao 1947. godine i misio je po nakani za obraćenje grešnika, a ispred crkve danas se nalazi njegova brončana bista.³⁸ Blaženi Miroslav Bulešić od velike je važnosti za Lanišće. U to vrijeme odvijale su se sv. krizme na području Pazina gdje je sve prošlo u redu, no kada je došao red na Lanišće, to je bio koban period. Naime, cilj je bio spriječiti sv. krizmu na području Buzeta i Lanišća te dolaskom u Lanišće, trojica tadašnja svećenika Bulešić, Ukmar i Cek spriječeni su u toj namjeri. Naime, plan je bio uhvatiti svećenike noć prije sv. krizme ili spriječiti sam čin svete krizme. Iako su svećenici Bulešić i Cek bili spremni podijeliti sakramente usred noći, svećenik Ukmar nije bio za tu ideju. Stoga su donijeli odluku krenuti s podjelom u 8h umjesto u 9h što je skupinu od 30-ak lokalnih seljaka dodatno uzrujalo kada su se u 08:30 uputili prema župnoj crkvi. Kumovi djece stali su u obranu, no iako su ih prvotno uspjeli maknuti, seljaci su došli ponovno i napali još više kamenjem. Nakon obreda, svećenici su se uputili u župni ured gdje su se sakrivali, te iako je ubrzo do njih došla i milicija, to nije pomoglo u obrani. Svećenik Cek je, uvjeren u sigurnost s nazočnosti milicije, otvorio vrata te je u ured došlo desetak nasilnika koji su redom krenuli ubijati svećenike.³⁹

³⁸ Buzetski dekanat, *Župa sv. Kancija, Kancijana i Kancijanile – Lanišće*, dostupno na: <https://www.buzetskidekanat.com/zupa-lanisce/> (pristupljeno 30. kolovoza 2024.).

³⁹ Trogrlić, S., „Zločin u Lanišću 24. kolovoza 1947. – Spontani izraz nezadovoljstva ili planirana i usmjeravana akcija? (uz 60. godišnjicu događaja)“, *Riječki teološki časopis*, god. 15. (2007.), br. 1, str. 160.-163.

Slika 13. Crkva sv. Kancijana, Kancija i Kancijanile u Lanišću

Izvor: Buzetski dekanat, *Župa sv. Kancija, Kancijana i Kancijanile – Lanišće*, dostupno na: <https://www.buzetskidekanat.com/zupa-lanisce/> (pristupljeno 30. kolovoza 2024.)

Tu je još i crkva sv. Ane u Podgaćama. Crkva ima jedno zvono na krovu, a unutar crkve nalazi se kip Sv. Ane i Blažene Djevice Marije, Sv. Roka i Sv. Blaža. Misa se u ovoj crkvi služi za blagdan Sv. Ane, 26. srpnja točnije subotu prije ili nakon blagdana.⁴⁰

Slika 14. Crkva sv. Ane u Podgaćama

Izvor: Buzetski dekanat, *Župa sv. Kancija, Kancijana i Kancijanile – Lanišće*, dostupno na: <https://www.buzetskidekanat.com/zupa-lanisce/> (pristupljeno 30. kolovoza 2024.)

⁴⁰ Na i. mj.

Crkva sv. Križa u mjestu Prapoće još je jedan od objekata materijalne kulturne baštine na području Općine Lanišće. Crkva je 1784. pregrađena, no ipak ima ostatke gotičkih elemenata. Na pročelju crkve vidljiva je preslica sa zvonom, dok se unutra nalazi drveni oltar s raspelom i kipovima Blažene Djevice Marije i Sv. Ivana apostola.⁴¹

Slika 15. Crkva sv. Križa u Prapoću

Izvor: Buzetski dekanat, *Župa sv. Kancija, Kancijana i Kancijanile – Lanišće*, dostupno na: <https://www.buzetskidekanat.com/zupa-lanisce/> (pristupljeno 30. kolovoza 2024.)

Crkva Blažene Djevice Marije u Račjoj Vasi datira još iz 1850., sa zvonikom visokim deset metara, sakristijom i bočnom kapelom. I ova crkva ima kip Blažene Djevice Marije s Djetetom te kipove Sv. Jelene i Sv. Josipa. Crkva je ponovno obnovljena 1999., a sv. Misa slavi se 8. rujna, na dan rođenja Blažene Djevice Marije.⁴²

⁴¹ Na i. mj.

⁴² Buzetski dekanat, *Župa sv. Kancija, Kancijana i Kancijanile – Lanišće*, dostupno na: <https://www.buzetskidekanat.com/zupa-lanisce/> (pristupljeno 30. kolovoza 2024.).

Slika 16. Crkva Blažene Djevice Marije u Račjoj Vasi

Izvor: Buzetski dekanat, *Župa sv. Kancija, Kancijana i Kancijanile* – Lanišće, dostupno na: <https://www.buzetskidekanat.com/zupa-lanisce/> (pristupljeno 30. kolovoza 2024.)

Crkva sv. Nikole u Rašporu spominje se još davne 1358., ali je opet obnovljena 1585. Unutar crkve, na oltaru nalaze se kipovi Sv. Nikole, Sv. Jelene i Sv. Lovre. Crkva se nalazi iznad naselja i na pročelju ima jedno zvono, a unutar same crkve, na oltaru, nalazi se kip sveca. Crkva je od temeljne važnosti jer se usko veže i uz nekadašnji Rašporski kapetanat, no danas ona ipak samo služi većinom za odražavanje svete mise druge nedjelje u listopadu.⁴³

⁴³ Bertoša, S., *Rašpor i Rašporski kapetanat*, Katedra Čakavskog sabora, Pazin, 2005., str. 7.

Slika 17. Crkva sv. Nikole u Rašporu

Izvor: Buzetski dekanat, *Župa sv. Kancija, Kancijana i Kancijanile* – Lanišće, dostupno na: <https://www.buzetskidekanat.com/zupa-lanisce/> (pristupljeno 30. kolovoza 2024.)

Roč je također središte bogato povijesnim spomenicima, a crkve sv. Bartola, sv. Antuna i sv. Roka dio su te povijesne baštine.

Župna crkva Sv. Bartola najveća je od triju crkava koje se nalaze u Roču. Glavni dio crkve izgrađen je još 1492., a ostale dvije lađe izgrađene su nešto kasnije. Zvonik koji se nalazi uz crkvu sagrađen je 1676., a visok je čak 26 m i ima dva zvona. Ono manje zvono zamijenjeno je 2018. godine. Dugi niz godina zvonilo se ručno i to je činila obitelj Krulčić iz Roča svakodnevno, no danas je zvono automatsko. Ova je crkva trobrodna i broji još dva para stubova koji se produžuju u čitavoj širini crkve. S južne se strane nalazi stara sakristija dok se sa sjeverne strane nalazi nova sakristija. U ravnini fasade sa sjeverne strane nalazi se i toranj. Da je crkva od velikog značaja pokazuje činjenica da se stalno ulaže u nju, od novih zvona do orgulja te brojnih drugih manjih preinaka.⁴⁴

⁴⁴ Ivančević, R., „Gotičke crkve u Roču“, u: *Roč i Rošćina*: zbornik, „Josip Turčinović“ d. o. o. Roč, 2007., str. 322.

Slika 18. Crkva sv. Bartola u Roču

Izvor: Hrvatski restauratorski zavod, *Roč, župna crkva Sv. Bartola*, dostupno na: <https://www.hrz.hr/index.php/aktualno/novosti-i-obavijesti/4468-roc-zupna-crkva-sv-bartola-stukatura-i-zidne-slike> (pristupljeno 30. kolovoza 2024.)

Crkva sv. Antuna nalazi se tik uz crkvu sv. Bartola, s njezine desne strane. Izgrađena je u XII. stoljeću, no talijanske su vlasti ta zvona oduzele. Crkva je izgrađena u stilu gotike, a unutar crkve nalaze se brojne freske iz XV. stoljeća i glagoljski abecedarij iz XII. stoljeća, kao i slike iz XVII. stoljeća, no slikar je nepoznat. Na slikama se nalazi Otac Nebeski koji je okružen anđelima, a ispod je Sv. Benedikt. S lijeve strane nalazi se Sv. Antun pustinjač, a s desne Antun Padovanski. Sv. misa se u ovoj crkvi slavi na dva datuma, a to su 17. siječnja i 13. lipnja.⁴⁵

⁴⁵ Isto, str. 318.-321.

Slika 19. Crkva sv. Antuna u Roču

Izvor: Buzetski dekanat, *Sakralni objekti - Župa sv. Bartolomeja apostola, Roč* dostupno na: <https://www.hrz.hr/index.php/aktualno/novosti-i-obavijesti/4468-roc-zupna-crkva-sv-bartola-stukatura-i-zidne-slike> (pristupljeno 30. kolovoza 2024.)

Crkva sv. Roka u Roču potječe još iz XII. stoljeća i izgrađena je romaničkim stilom. Ova je crkva također bogata freskama na kojima se vide žena i muž skupljenih ruku kako mole pred svojim sinom koji stoji obješen u zraku iznad njih. Postojeća legenda o ovoj fresci govori kako majka i otac odlaze u Santiago de Compostela zavjetovati se sv. Jakovu, no na putu su stali jesti u gostionici gdje se konobarica zaljubila u njihova sina, no on ju je odbio. Konobarica je na to naljutila i podmetnula mu skupocjeni kalež u jaknu, na što je on optužen za krađu i osuđen na vješanje za dva dana. Kada su došli, vidjeli su svojeg sina kako visi obješen, a ispod njega Sv. Jakova koji ga drži da se ne uguši.⁴⁶ Kao i crkva sv. Antuna, i ova je crkva bez zvona. Crkva je obnovljena 1759., a sv. misa slavi se 16. kolovoza.

⁴⁶ Buzetski dekanat, *Sakralni objekti - Župa sv. Bartolomeja apostola, Roč* dostupno na: <https://www.hrz.hr/index.php/aktualno/novosti-i-obavijesti/4468-roc-zupna-crkva-sv-bartola-stukatura-i-zidne-slike> (pristupljeno 30. kolovoza 2024.).

Slika 20. Crkva sv. Roka u Roču

Izvor: Buzetski dekanat, *Sakralni objekti-Župa sv. Bartolomeja apostola, Roč* dostupno na: <https://www.hrz.hr/index.php/aktualno/novosti-i-obavijesti/4468-roc-zupna-crkva-sv-bartola-stukatura-i-zidne-slike> (pristupljeno 30. kolovoza 2024.)

Crkva Uznesenja Djevice Marije koja se nalazi u Starome Gradu u Buzetu još je jedan dio kulturne baštine ovoga kraja. Crkva se prvi put spominje još u XII. stoljeću. Župna je crkva sagrađena 1784., posvećena je 1815. te obnovljena 1999. Zvonik je odvojen od crkve i sagrađen je 1894. Visok je 35 metara, s dva zvona koja se i danas nalaze na zvoniku. Župna crkva iz XVII. stoljeća obnovljena je 2002., a u njoj se čuvaju arhivi iz 1576. i 1768.⁴⁷

Crkva sv. Jurja u Buzetu nalazi se u Starome Gradu i veže se uz djelovanje Confraternita del Santissimo Oratorio di San Giorgio i Confraternita di Sant' Alò, dviju bratovština. S obzirom na nedovoljan broj članova, Bratovština sv. Alòa pripojila se Bratovštini sv. Jurja, no s obavezom vođenja evidencija i računa. Današnja se crkva nalazi na sjevernom dijelu starogradske jezgre Buzeta i unutrašnjost krase longitudinalni oblik. Današnji oblik datira u razdoblje između 1603. i 1611., kada je iz

⁴⁷ Buzetski dekanat, *Župa Uznesenja Marijina – Buzet*, dostupno na: <https://www.buzetskidekanat.com/zupa-uznesenja-marijina-buzet/> pristupljeno 30. kolovoza 2024.)

temelja obnovljena. Krajem XVIII. stoljeća crkva je ponovno preuređena i oslikana medaljonima.⁴⁸

Slika 21. Crkva sv. Jurja u starogradskoj jezgri Buzeta

Izvor: Hrvatski restauratorski zavod, Buzet – crkva sv. Jurja, dostupno na: <https://www.hrz.hr/index.php/aktualno/europska-godina-kulturne-bastine/2892-buzet-crkva-sv-jurja> (pristupljeno 26. rujna 2024.)

⁴⁸ Nežić, M., „Crctice o crkvi sv. Jurja“, *Buzetski zbornik*, knjiga 47., Katedra Čakavskog sabora Buzet, 2022., str. 15.-25.

Slika 22. Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Buzetu

Izvor: Istarska enciklopedija-Leksikografski zavod, *Buzet*, dostupno na: <https://istra.lzmk.hr/clanak/buzet> pristupljeno 30. kolovoza 2024.)

4.1.4. Muzeji

Muzeji u sjevernoj Istri nositelji su i čuvari bogate tradicijske povijesti ovoga kraja. Njihova je zadaća pružiti uvid u život, rad i običaje kroz stoljeća. Smješteni u mjestima poput Huma i Buzeta, ovi muzeji pričaju priču o povijesti lokalnog stanovništva te o povijesti glagoljice. U nastavku slijedi prikaz muzeja na području Ćićarije i Buzeštine.

Zavičajni muzej u Buzetu muzej je prošlosti ovoga kraja. Osnovan je 1961. i djelovao je samostalno do 1975. kada se priključio Narodnom sveučilištu „Augustin Vivoda“. Smješten je u sklopu palače Bigatto u Starom Gradu. Zbirka ovoga muzeja građa je prikupljena na području Buzeštine i prikazuje život kroz stoljeća. Također je ovaj muzej mjesto za izložbe, brojne obrtničke radionice, fototeku te knjižnicu.⁴⁹

⁴⁹ Turistička zajednica Buzet, *Zavičajni muzej Buzet*, dostupno na: <https://www.tz-buzet.hr/hr/kultura/znamenitosti/zavicajni-muzej> (pristupljeno 1. rujna 2024.).

Slika 23. Zavičajni muzej Buzet

Izvor: Turistička zajednica Buzet, *Zavičajni muzej Buzet*, dostupno na: <https://www.tz-buzet.hr/hr/kultura/znamenitosti/zavicajni-muzej> (pristupljeno 1. rujna 2024.)

Muzej Huma AurA zavičajni je muzej u „najmanjem gradu na svijetu“, Humu. Vlasnik je obitelj Sirotić iz Buzeta, vlasnik poznate destilerije AurA koja proizvodi ekskluzivne tradicionalne proizvode spravljene na tradicionalan način. Muzej je tematski opremljen, s jedanaest prostorija koje prikazuju starine koje su se nekada koristile u prošlosti. Stalni postav muzeja čini preko 1400 eksponata i svaka od tih prostorija s eksponatima predstavlja segmente života: škola, pošta, ljekarna, destilerija, trgovina, stolarska radionica, postolarska radionica, krojačnica, mlin, fresko-slikarska radionica i tematska prostorija posvećena glagoljici. Neke od prostorija su interaktivne pa se tako može napraviti vlastita krema, napuniti bocu biskom, tradicionalnom istarskom rakijom, samljeti kavu, poslati razglednicu i slično. Ovaj je muzej jedan od odličnih primjera očuvanja stare baštine lokalne zajednice u koji se kontinuirano ulaže i adekvatno su prikazani stari običaji i zanati.⁵⁰

⁵⁰ Aura.hr, Muzej Huma AurA, dostupno na: <https://aura.hr/museum-of-hum-aura> (pristupljeno 1. rujna 2024.).

Slika 24. Muzej Huma AurA

Izvor: Novi list, *Destilerija Aura oduševljava proizvodima, ali i fantastičnim muzejom u Humu*, dostupno na: <https://www.novolist.hr/uspjeh-hrvatskog-turizma/destilerija-aura-odusevljava-proizvodima-ali-i-fantasticnim-muzejom-u-humu/> (pristupljeno 1. rujna 2024.)

Još se jedan muzej nalazi na području Bužeštine, a to je muzej tartufa. Nalazi se u selu Paladini, u vlasništvu obitelji Karlič koja se bavi lovom na tartufe i njihovom prodajom. Želja je obitelji Karlič bila prikupiti sve informacije, od starih priča do stvari i tako predstaviti tartufe u novom svijetlu. Ovaj muzej predstavlja očuvanje povijesti tartufarstva u Istri, kao i tradicije. U muzeju se nalaze brojni eksponati poput alata koji se koriste za lov na tartufe, same tartufe koje je moguće vidjeti i pomirisati te brojne informacije o samoj povijesti tartufarstva i to od strane starih iskusnih tartufara koji su zaslužni za ovu tradiciju.⁵¹

⁵¹ Karlič tartufi, *Muzej tartufa*, dostupno na: <https://karlictartufi.hr/muzej-tartufa/> (pristupljeno 1. rujna 2024.).

Slika 25. Muzej tartufa obitelji Karlič

Izvor: Karlič tartufi, *Muzej tartufa*, dostupno na: <https://karlictartufi.hr/muzej-tartufa/> (pristupljeno 1. rujna 2024.)

4.1.5. Ostala materijalna baština

Dio kulturne baštine gradića Roča čine i njegovi povijesni ostaci. Jedan od njih su i Vela vrata, glavna gradska vrata u obliku kućice s nepravilnim oblikom. Postoje nagađanja da je na katu koji je naknadno srušen zasigurno bila stražarnica, a u prizemlju konjušnica. Lukovi tih vrata su podosta različiti jer je vanjski luk dosta uzak. Tu se još nalaze i nasipane zidine s bastionom na vrhu, u sredini s tehnikom gradnje iz 19. stoljeća. Dakle, Roč je u povijesti bio opasan zidinama koje su ga štatile od neprijatelja, no danas na sjevernoj i sjeverozapadnoj strani zidina ostala je samo još jedna kula, dok je sve ostalo porušeno. Danas, na većini mjesta gdje su se nekada nalazile kule ili zidine, tu su uglavnom sagrađene kuće za život mještana.⁵²

Buzetska naušnica vrijedan je dio materijalne baštine grada Buzeta. To je replika okrugle brončane naušnice koja datira u XVI. stoljeće. Na dnu karike nalaze se tri obruča i zaštićena je kao dio cjeline arheološke zbirke Arheološkog muzeja Istre

⁵² Balog, Z., „Utvrde grada Roča“, u: *Roč i Roščina*, zbornik, „Josip Turčinović“ d.o.o., Roč, str. 299.-301.

upisom u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske još 1968. Primjerci same buzetske naušnice dio su postave Zavičajnog muzeja u Buzetu i oni su ti koji su pokrenuli projekt izrade replike naušnica za nošenje. Nema puno informacija o ovom suveniru, no podaci kažu kako je na groblju u Mejici pronađeno čak 18 primjeraka buzetske naušnice te 2 primjerka na Sovinjskom brdu. Analizirajući samu naušnicu, pretpostavlja se kako je pripadala nošnji karakterističnoj za ranosrednjovjekovno autohtono stanovništvo te romanizirano ilirsko-keltsko stanovništvo koje je tada živjelo između alpskog pojasa i jadranskih obala.⁵³

Slika 26. Buzetska naušnica

Izvor: Turistička zajednica Buzet, *Buzetska naušnica*, dostupno na: <https://www.tz-buzet.hr/hr/o-buzetu/o-nama/povijest-buzeta> (pristupljeno 2. rujna 2024.)

Freske su još jedno dobro materijalne baštine koje je dosta karakteristično za područje sjeverne Istre i tamošnje crkve. Freske su dio bogate kulturne povijesti i predstavljaju jedno od najbitnijih postignuća umjetnosti. One su zapravo slike na zidu pa shodno tome, zid na koji se nanosi žbuka mora biti kvalitetan kako bi sama freska što duže trajala. Postoje dvije verzije, tehnika fresco-secco i secco, no ono što se najviše ističe kod fresaka jest efekt boja koje one daju ovim umjetničkim djelima. Iako raspon boja nije bio velik u prošlosti, to umjetnike nije sprječavalo u stvaranju današnje kulturne baštine. No kako su one zapravo nastale? Podaci kažu kako ih je većina nastala u periodu od XI. do XVI. stoljeća od brojnih poznatih i nepoznatih slikara. U ono vrijeme, smatralo se da crkve nisu gotove dok slikari crkvi nisu ukrasili freskama.

⁵³ Turistička zajednica Buzet, *Buzetska naušnica*, dostupno na: <https://www.tz-buzet.hr/hr/o-buzetu/o-nama/povijest-buzeta> (pristupljeno 2. rujna 2024.).

U vrijeme srednjega vijeka, freske su bile mnogo više od samog ukrasa i slika. One su pričale jedinstvene priče, one biblijske i religiozne. Isto tako, slikari su slikali i scene posljednjeg suda kako bi vjernike podsjetile na to da nije u redu grijешiti. Najpoznatija freska je „Ples mrtvaca“ koja se nalazi u crkvi sv. Marije na Škrilinah kraj Berma i dovršena je od strane Vincenta iz Kastva davne 1474. Brojne se freske nalaze i u crkvama na području sjeverne Istre, a da su važne za lokalnu povijest pokazuju činjenice da se postoje i radionice za oslikavanje fresaka u Roču, rade se edukacije i na manifestaciji MGA Roč i brojnim drugima, što pokazuje da su freske i dan danas važne i kako je važno očuvati toliko bogatu povijesnu tradiciju..⁵⁴

Slika 27. Freske u crkvi sv. Roka u Roču

Izvor: Portal hrvatskog kulturnog vijeća, *Reportaža – Roč*, dostupno na: <https://www.hkv.hr/reportae/lj-krinjar/4612-reportaa-ro-qkrasna-zemljo-istro-mila.html> (pristupljeno 26. rujna 2024.)

4.2. Nematerijalna kulturna baština sjeverne Istre

Bugarenje je specifičan način pjevanja, jedinstven za područje Ćićarije. Svake godine, zadnje nedjelje u svibnju, održava se manifestacija „Zarozgajmo na Ćićariji“. Ova je manifestacija izložba glazbala i nošnji i drugih tradicionalnih elemenata Ćićarije. Cilj joj je očuvati tradicionalnu narodnu glazbu koju su prvi definirali Ivan Matetić Ronjgov i Slavko Zlatić. Ćići, kako se nazivaju stanovnici Ćićarije, nikada to pjevanje

⁵⁴ Fučić, B., *Istarske freske*, Zora, Zagreb, 1963., str. 14.

nisu nazivali bugarenjem već rozganjem. Za ovo pjevanje karakteristično je dvoglasje i izvodi se u skupini. Osnovni napjev izvodi jedan pjevač na kojeg se onda nadovezuju drugi. Pjeva se lirsko-epski tekst na čakavici ili štokavici i završava padom donje pjevačke dionice. Nažalost, kao i većini tradicija, i ovoj se počeo nazirati kraj, no 1976. osniva se ženska vokalna skupina Lanišće koja i dan danas djeluje.⁵⁵

Osim bugarenja, za područje Općine Lanišće tradicionalna je i karbunica, tj. proizvodnja ugljena. Proizvodnja ugljena na Ćićariji višestoljetna je tradicija. Čak i u XXI. stoljeću ova je tradicija i dalje prisutna na ovome području. Ugljen se proizvodi tako da se ispiljeno drveno posloži uspravno oko kolca u sredini, da se dobije oblik stošca koje se onda prekrije lišćem i zemljom od 15-20 cm te se pali u sredini i to se zove karbunica. Žar se ubacuje s gornje strane, nakon čega se otvor hermetički zatvara i gori otprilike deset dana pa se kroz nekoliko dana vadi po sloj ugljena i zatim se prekrije zemljom kako bi se ohladilo. Na području Ćićarije braća Čendak su među rijetkima koji proizvode ugljen, a ta se proizvodnja može naći još i u Buzetu i u Brestu pod Učkom.⁵⁶

Za ovo se područje vežu i gunjci- skupina svirača koji sviraju na bajsu i violini kao prvotnim instrumentima, a kasnije i na triještini, trombetu i klarinetu uz druga glazbala. Gunjci sviraju glazbu koja je isključivo za ples kao što su polka, valceri i brojni drugi po seoskim zabavama, svatovima, sajmovima i slično.⁵⁷ Violine se kupovalo u trgovinama s glazbalima, dok su bajseve izrađivali domaći stolari. U povijesti je gotovo svako selo na području sjeverne Istre imalo svoje sastave gunjaca. No ipak, u XX. stoljeću su gunjci sve rjeđe počeli nastupati uz pratnju plesova, što je rezultiralo početkom izumiranja te tradicije. Potaknuti izumiranjem, skupina entuzijasta počela je organizirati susrete gunjaca, najprije u Motovunu, pa kasnije u Buzetu pod nazivom „Z bajson na Subotinu“ te u Humu i Draguču. Zahvaljujući tim manifestacijama tradicija gunjaca je i dalje opstala te se redovito jednom godišnje susreti održavaju.⁵⁸

⁵⁵ Općina Lanišće, *Znamenitosti i kulturna baština*, dostupno na: <https://lanisce.hr/kultura-i-turizam/znamenitosti-i-kulturna-bastina/> (pristupljeno 3. rujna 2024.).

⁵⁶ Općina Lanišće, *Tradicija i zanati*, dostupno na: <https://lanisce.hr/kultura-i-turizam/tradicije-i-zanati/> (pristupljeno 3. rujna 2024.).

⁵⁷ Miličević, J., *Narodna umjetnost Istre*, Zavod za istraživanje folkloru, Zagreb, 1988., str. 42.

⁵⁸ Marić, M., *Gunjci*, Istrapedia.hr, 2009. dostupno na: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1072/gunjci> (pristupljeno 5. rujna 2024.).

Narodne nošnje s Ćićarije također su dio kulturne baštine sjeverne Istre. S odmakom vremena, tradicija odijevanja narodnih nošnji sve se više zaboravlja, a k tome još se i počeo uzimati tvornički tekstil umjesto uzimanja domaćih proizvoda, što je rezultiralo „izumiranjem“ narodnih nošnji. Ćićarija, kao područje bogato kulturom i tradicijom, bilo je područje gdje su se nosile narodne nošnje i bile su mnogo cijenjene. Žensku odjeću za mlade djevojke i one tek udane činila je košulja na koju se oblačio gornji sloj vrhnja ili „kamižot“. Vrhnja je uglavnom bila bez rukava i kraća od košulje, dok je rublje koje se oblačilo iznad vrhnje bilo kraće od nje, što je rezultiralo time da svi slojevi odjeće budu vidljivi, a to je zapravo bio i cilj te nošnje.⁵⁹

Starije žene su pak iznad košulje nosile gogran, tj. odjeću koja je bila izrađena od prirodno tamne vune crne ovce, no nedugo nakon prelaska na industrijski tekstil, kamižot preuzima funkciju gograna. Svu odjeću su izrađivali obrtnici doseljenici na Ćićariju. Zanimljivo je da se pregača nikada nije nosila uz suknenu odjeću nego je u odijevanje ušla tek nešto kasnije, istovremeno kada i crni kamižot, no bila je od industrijskog materijala s cvjetnim uzorcima. Na glavama su žene nosile facol-marame. Muška je narodna nošnja isto tako bila od raznog materijala, što industrijskog, što domaćeg. Nosili su prsluke bez rukava, kapute s rukavima i one bez rukava. Također su kao i žene nosili košulje, no gornji su dijelovi bili od smeđeg sukna, dok su hlače bile od bijelog sukna i uske tako da stoje uz nogu.⁶⁰

Buzetski ili gornjomiranski dijalekt jedan je od čakavskih dijalekata koji se govori u Istri, a karakterističan je za sjevernu Istru, na području Buzeštine. Ustav je uglavnom jednoglasni i nema čuvanja intonacije i kvantitete. Morfološki, oblici su neujednačeni što je vidljivo u sljedećoj deklinaciji: „nominativ ruàka, genitiv rakiè, dativ rakè, akuzativ ruàka, vokativ jednak nominativu, lokativ rakè, instrumental rukuò, a u množini: nominativ ruàki, genitiv ruòk, dativ rakàn, akuzativ ruàki, vokativ jednak nominativu, lokativ rakàh, instrumental rakàmi.“⁶¹ Ono što buzetski dijalekt izdvaja od ostalih je upitno-odnosna zamjenica „kaj“ te riječi slične slovenskima s obzirom na blizinu

⁵⁹ Radauš Ribarić, J., *Ženska narodna nošnja u Istri*, Istarsko književno društvo „Juraj Dobrila“: „Josip Turčinović“, Pazin, 1997., str. 19.

⁶⁰ Orlić, O., *Tradicijsko odijevanje (narodne nošnje)*, Istrapedia.hr, 2009., dostupno na: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1178/tradicijsko-odijevanje-narodne-nosnje> (pristupljeno 5. rujna 2024.).

⁶¹ Pliško, L., *Buzetski dijalekt*, Istrapedia.hr, 2009., dostupno na: <https://www.istrapedia.hr/en/natuknice/473/buzetski-gornjomiranski-dijalekt> (pristupljeno 5. rujna 2024.).

susjedne Slovenije. Govor karakterističan za područje Buzeštine sadrži i riječi iz brojnih jezika poput talijanskog, francuskog, njemačkog i brojnih drugih.⁶² Za bužetski su dijalekt karakteristični kompleksnost vokalnih i konsonantskih obilježja te različitost unutar raznih govora na ovome području. Na taj način pruža uvid u jezične promjene kroz povijest te pridonosi očuvanju lokalnog identiteta.

Izrada rakije biske također je tradicija područja sjeverne Istre karakteristična za područje Huma, otkud i potječe stara izvorna receptura. Biska je rakije od imele, parazita koji raste na različitim stablima. Receptura za bisku potječe upravo iz Huma od svećenika Jože Vidaua, također poznatog travara. Iako se izvorni recept djelomično taji, biska se spravlja na način da se u bazni destilat, komovicu od 40% alkohola, na maceraciju ubace listovi imele. Inače, imela je parazit na različitim stablima, hrasta, jabuke i kruške. Bobice koje također rastu na stablima su u velikim količinama otrovne, tako da se one ne koriste za izradu rakije. Brojna stručna literatura navodi kako je biska jako ljekovita i da se koristila u takve svrhe, zato se i ta tradicija pravljenja rakije održala od povijesti pa sve do danas.⁶³ Stoga se može reći kako tradicionalna izrada rakije biske ne predstavlja samo jednu puku vještinu već je jedan od važnijih elemenata kulturnog identiteta zajednice jer se ova praksa prenosi s generacije na generaciju i upravo sukladno s time danas postoje brojne destilerije i domaće radinosti koje proizvode rakiju bisku upravo na gore opisan način.

Glagoljica je slavensko pismo koje nema sličnosti ni sa jednim drugim pismom. Smatra se kako je to najstarije slavensko pismo te da ju je sastavio Konstantin Filozof u IX. stoljeću. Za potrebe širenja kršćanstva. Naziv glagoljica dolazi od riječi glagoljati, što znači govoriti.⁶⁴ Najstariji oblik glagoljice je obla, za koju se smatra da ju je oblikovao sv. Ćiril. Obla je glagoljica slavensko pismo te pismo najstarijih sačuvanih knjiga Slavena. Uglata glagoljica druga je vrsta glagoljice i Hrvati su je prilagodili sebi nakon XII. stoljeća, kada su se samo Hrvati nastavili služiti glagoljicom. Glagoljicom se također obilježio i starohrvatski jezik, tj. ponajviše današnje čakavsko narječje.⁶⁵ U čast

⁶² Glavić, V., *Štorija ud Poja*, „Josip Turčinović“ d. o. o., Pazin, 2016., str. 151.

⁶³ Zrnić, L., „Biska“, u: *Hum i Humščina*, zbornik, „Josip Turčinović“ d. o. o., Roč, 2011., str. 96.-99.

⁶⁴ Bratulić, J., *Hrvatska glagoljica*, Matica hrvatska, Zagreb, 2022., str. 61.

⁶⁵ Staroslavenski institut, *Glagoljica*, dostupno na: <https://stin.hr/glagoljica/> (pristupljeno 5. rujna 2024.).

glagoljici napravljeno je spomen-obilježje Aleja glagoljaša koja je ujedno i studija slučaja ovoga diplomskoga rada pa u nastavku slijedi predstavljanje Aleje glagoljaša.

5. STUDIJA SLUČAJA: ALEJA GLAGOLJAŠA

Aleja glagoljaša jedinstveno je spomeničko djelo smješteno u Istri. Ona povezuje kulturu, povijest i pismenost kroz glagoljicu - staroslavensko pismo iz IX. stoljeća koje je utemeljio sv. Ćiril. Smještena između Roča i Huma, Aleja glagoljaša staza je duga nešto manje od 10 km i dom je spomenika u čast glagoljici, odajući tako počast tome pismu te osobama koji su pridonijeli njegovom opstanku. Svaki od tih spomenika ima duboko povijesno značenje i tako simbolizira povijesnu umjetnost i pruža posjetiteljima uvid u ovu bogatu tradiciju. Spomenici su kameni i simboliziraju i borbu za očuvanje glagoljice na ovim prostorima pa tako na svakom spomeniku postoje povijesni tekstovi i stihovi, od crkvenih do tekstova važnih povijesnih ličnosti.

Dakle, Aleja glagoljaša projekt je Čakavskog sabora, kulturne udruge čiji je cilj unapređivanje kulture na području čakavskog govora. Osnovan je 1969. i od tada kontinuirano razvija suradnju djelatnika škola i mjesnih zajednica. Da je od velike važnosti pokazuje činjenica da gdje god bi se Čakavski sabor pojavio, počelo bi kulturno djelovanje. Jedan od takvih primjera je i Grad Buzet, gdje se krenulo sa skupom „Buzetski dani“ pa je tako 1972. osnovana Katedra Čakavskog sabora Roč i iduće je godine organizirala znanstveni skup na temu glagoljice. Do 1995. svake se dvije godine odvijao i Ročki glagoljaški bijenale, također u čast glagoljici. Godine 1972., Skupština grada Buzeta je ključeve grada Huma predala akademiku Grgu Novaku s ciljem razvijanja djelatnosti Sabora.⁶⁶

No kako je zapravo nastala Aleja glagoljaša? Zvane Črnja, glavni tajnik Čakavskog sabora do 1991., predložio je pretvaranje Huma i okolnih sela u etno-park, no asfaltiranjem današnje ceste Roč-Hum ta je ideja propala. U razgovoru s tajnikom Čakavskog sabora, Josip Bratulić došao je na ideju glagoljaškog puta, današnje Aleje glagoljaša koja je bila vrlo brzo prihvaćena i krenulo se u realizaciju projekta. Bratulić je odmah znao s kime želi surađivati, a to je bio Želimir Janeš, vrhunski kipar. Vrlo su brzo krenuli u realizaciju i skiciranje projekta i tako se rodila Aleja glagoljaša, današnje spomen-obilježje pismu glagoljica.⁶⁷

⁶⁶ Bratulić, J., *Aleja glagoljaša*, Znamen d. o. o., Zagreb, 2019., str. 21.

⁶⁷ Isto, str. 22.

Idejni začetnik je Zvane Črnja, a osmislili su je prof. dr. Josip Bratulić s kiparom Želimirom Janešom. Sama Aleja započinje Stupom Čakavskog sabora podno Roča. Spomenik je u obliku glagoljskog slova „S“ koje simbolizira prvo slavensko pismo i zapravo početak slavenske pismenosti na ovome području.⁶⁸ No, slovo „s“ nije slučajno odabrano. Naime, u staroslavenskoj azbuci, glagoljsko slovo „s“ naziva se „Slovo“ i ta riječ zapravo označava pojmove poput: um, razum, logos, riječ itd. To je slovo isklesano kao stup s tri stranice i na strani ceste za Hum uklesana je ruka kakva je nacrtana i u glagoljskim kodeksima te simbolično putnicima pokazuje put za Hum.⁶⁹

Slika 28. Stup Čakavskog sabora

Izvor: Katedra Čakavskog sabora, *Stup Čakavskog sabora*, dostupno na:

<https://cakavskisabor.hr/kapitalni-projekti/aleja-glagoljasa/stup-cakavskog-sabora/> (pristupljeno 6. rujna 2024.)

⁶⁸ Turistička zajednica Buzet, *Aleja glagoljaša*, dostupno na: <https://www.tz-buzet.hr/hr/kultura/glagoljica/aleja-glagoljaša> (pristupljeno 6. rujna 2024.).

⁶⁹ Bratulić, J., *Aleja glagoljaša*, Znamen d. o. o., Zagreb, 2019., str. 25.-28.

Sljedeći spomenik nalazi se u mjestu Forčići i naziv mu je Stol Ćirila i Metoda. Spomenik je u obliku stola i naziv je zapisan latinicom, glagoljicom i ćirilicom, na obodu stola. Simbolično, pored stola posađena su dva čempresa koji simboliziraju braću Ćirila i Metoda, a svečano je otkriven 1978. Stol stoji na tri kamena stupa, tj. na tri kamene noge prema staroj uzrečici „Sve trojno je savršeno.“ Glagoljski tekst ispisan na stolu uklesan je uglatom glagoljicom kakva se koristila i u crkvenim redovima.⁷⁰

Slika 29. Stol Ćirila i Metoda

Izvor: Katedra Ćakavskog sabora, Stol Ćirila i Metoda, dostupno na: <https://cakavskisabor.hr/kapitalni-projekti/aleja-glagoljasa/stol-cirila-i-metodija/> (pristupljeno 6. rujna 2024.)

Treći po redu spomenik jest Katedra Klimenta Ohridskog. Otkriven je 1978. godine kada i Stol Ćirila i Metoda i nalazi uz cestu prema selu Kras. Spomenik se sastoji od same kamene katedre i osam kamenih blokova koji su postavljeni oko katedre, ispod hrastova drva. Natpis koji stoji na katedri glasi: KATEDRA KLIMENTA EP(ISKOPA). Kliment Ohridski najpoznatiji je sljedbenik braće Ćirila i Metoda, a ujedno i osnivač prvog slavenskog sveučilišta na Ohridu. Što se tiče izrade samog spomenika, velika potpora bila je i Makedonska akademija znanosti i umjetnosti.⁷¹ Sam spomenik

⁷⁰ Isto, str. 31.

⁷¹ Isto, str. 65.-68.

postavljen je u prirodi, kao i svi drugi spomenici, ali naglašava kako je upravo prvo slavensko učilište bilo smješteno u prirodi, gdje bi učitelj sjedio na katedri, a učenici na ostalim blokovima.⁷²

Slika 30. Katedra Klimenta Ohridskog

Izvor: Katedra Čakavskog sabora, *Katedra Klimenta Ohridskog*, dostupno na:

<https://cakavskisabor.hr/kapitalni-projekti/aleja-glagoljasa/katedra-klimenta-ohridskog/> (pristupljeno 6. rujna 2024.)

Glagoljski lapidarij sljedeći je spomenik posvećen glagoljici. Nalazi se u selu Brnobići, uz crkvu Gospe od Snijega ispod stabla lipe. Spomenik je zapravo zid u kojem su uzidane replike glagoljskih fragmenata i natpisa iz Istre, Dalmacije i Kvarnerskih otoka: Bašćanska ploča, Grdoselski ulomak, kamenica za blagoslovljenu vodu iz Mošćenica, Kninski ulomak, Krčki natpis, kustodija iz Vrha, Plastovski ulomak, Plominski natpis, Senjska ploča, Supetarski ulomak i Valunska ploča. Realizaciju glagoljskoga lapidarija izvršio je dr. Branko Fučić koji je također istraživao glagoljsku baštinu i također otkrio, pročitao i opisao brojne glagoljske natpise na kamenima i glagoljske grafite na zidovima crkava. Iako je tek četvrti u nizu, kronološki je otkriven

⁷² Isto, str. 65.-68.

posljednji, 1985.⁷³ Još u samim počecima Aleje glagoljaša, upravo je ovo mjesto bilo predviđeno za lapidarij, a braća Fučić, Branko i Drago, uzidali su replike starih ulomaka u ovaj zid, zapravo umjetni kamen, ali ipak sličan istarskom suhozidu.⁷⁴

Slika 31. Glagoljski lapidarij

Izvor: Katedra Čakavskog sabora, *Glagoljski lapidarij*, dostupno na: <https://cakavskisabor.hr/kapitalni-projekti/aleja-glagoljaša/glagoljski-lapidarij/> (pristupljeno 6. rujna 2024.)

Klanac hrvatskog Lucidara nalazi se na putu prema Humu, prema selu Grabri, pored Brnobića. Ovaj je spomenik suhozid u obliku planine, a na vrhu je postavljen kamen u obliku oblaka, tj. Učka i oblak nad vrhom Učke. Na samom vrhu oblaka uklesane su riječi: „Zovet se Istrija. Olinfos je Učka. Ide pod oblaki.“ Klanac je otkriven 1983. i posvećen je hrvatskome Lucidaru, srednjovjekovnoj enciklopediji koja je nastala još u srednjovjekovnoj književnosti u XII. stoljeću.⁷⁵ Lucidar je zapravo „priručnik srednjovjekovnog znanja iz teologije, astronomije, medicine i zemljopisa (geografije).“ Hrvatski lucidar nastao je na temelju češkog prijevoda njemačkog

⁷³ Isto, str. 69.

⁷⁴ Na i. mj.

⁷⁵ Bratulić, J., *Aleja glagoljaša*, Znamen d. o. o., Zagreb, 2019., str. 103.-106.

izvornog lucidara i sastavljen je u obliku 96 pitanja i odgovora gdje učenik postavlja pitanja i učitelj na njih odgovara.⁷⁶

Slika 32. Klanac hrvatskog Lucidara

Izvor: Katedra Čakavskog sabora, *Klanac hrvatskog Lucidara*, dostupno na: <https://cakavskisabor.hr/kapitalni-projekti/aleja-glagoljasa/klanac-hrvatskoga-lucidara/> (pristupljeno 6. rujna 2024.)

Vidikovac Grgura Ninskog šesti je po redu glagoljički spomenik. Dobio je naziv po hrvatskom biskupu koji je također bio blizak kraljevskom dvoru, no nije bio glagoljaš niti se koristila glagoljica na području gdje je on djelovao. Spomenik se nalazi se podno sela Grabri. Napravljen je od kamena u obliku zatvorene knjige i na njemu su uklesane tri vrste pisma, ćirilica, glagoljica i latinica. Kako bi osobe mogle lakše naučiti, slova su poredana usporedno upravo zbog toga.⁷⁷ Spomenik je postavljen 1979., na način da knjiga gleda u nebo i na prolaznike. Spomenik nije isklesan u liku Grgura Ninskog jer nijedan spomenik nije u obliku lika, pa tako ni ovaj. Ideja je bila postaviti prirodna obilježja, tj. ono što se stapa s prirodom. Spomenik se zove vidikovcem jer se nalazi na povišenom položaju, a zbog povijesti pisama dobio je naziv Grgur Ninski. Prema

⁷⁶ Isto, str. 103.-106.

⁷⁷ Isto, str. 107.

Želimiru Janešu, ovo je spomen-obilježje postavljeno zbog putnika i prolaznika sa svrhom obrazovanja, a danas brojni izletnici zastaju i imaju što naučiti iz ovoga spomenika.⁷⁸

Slika 33. Vidikovac Grgura Ninskog

Izvor: Katedra Čakavskog sabora, *Vidikovac Grgura Ninskog*, dostupno na: <https://cakavskisabor.hr/kapitalni-projekti/aleja-glagoljaša/vidikovac-grgura-ninskoga/> (pristupljeno 6. rujna 2024.)

Uspom Istarskog razvoda još je jedan u nizu glagoljičkih spomenika i ujedno najpoznatiji. Nalazi se na cesti između sela Brnobići i Huma. U obliku je kamenih vrata koja su u obliku glagoljskog slova L. Kroz kamena vrata, put vodi pored kamena koji su isklesani u obliku glagoljskih slova, tj. riječi Istarski razvod, a na vrhu je postavljen županski stol. Istarski razvod skupa je dokumenata iz 13. i 14. stoljeća koji svjedoči o razgraničenju posjeda u Istri koji su bili pod vlašću feudalaca. Ti su dokumenti bili pisani hrvatskim, njemačkim i latinskim jezikom, ali je hrvatski prijepis sačuvan i njega je glagoljicom sastavio glagoljaš Mikula Gologorički. Ovo spomen-obilježje svečano je otkriveno 1980. godine u čast upravo ovome najznačajnijem hrvatskom spomeniku iz

⁷⁸ Isto, str. 107.-110.

Istre.⁷⁹ Zanimljiva je činjenica da su na lijevoj strani slova uklesani i nazivi gradova koji su pomogli pri realizaciji projekta, a to su Buzet, Buje, Pazin, Labin, Rovinj, Pula i Poreč, a s druge strane je znak Čakavskog sabora, dakle slovo „S“. Isto tako, kipovi koji ispisuju naziv Istarski razvod također djelomično podsjećaju i na predmete karakteristične za Istru poput seoskih crkava, peći, dimnjaka i slično.⁸⁰

Slika 34. Uspon Istarskog razvoda

Izvor: Katedra Čakavskog sabora, *Uspon Istarskog razvoda*, dostupno na: <https://cakavskisabor.hr/kapitalni-projekti/aleja-glagoljasa/uspon-istarskog-razvoda/> (pristupljeno 6. rujna 2024.)

Zid hrvatskih protestanata i heretika nalazi se iznad Uspona Istarskog razvoda, na stazi koja je zapravo i prečica između donje i gornje ceste prema Humu. Spomenik je postavljen 1982. Na sredini samoga zida, u kamenom bloku bijele boje uklesano je glagoljsko slovo S, a na gornjem dijelu zida ispisana su sljedeća imena: Matija Vlačić Ilirik, Baldo Lupetina, Stipan Konzul Istrijan, Mihalj Bučić, Matija Grbac, Markantun de

⁷⁹ Na i. mj.

⁸⁰ Bratulić, J., *Aleja glagoljaša*, Znamen d. o. o., Zagreb, 2019., str. 119.-120.

Dominis, Juraj Križanić. To su imena jednih od značajnijih hrvatskih protestanata i heretika. U ovaj je zid ugrađeno sedam kamenih ploča kojima je popločen trg u Motovunu, a zanimljive su po tome jer su na njima citati koji su istrgnuti iz protestantskih djela.⁸¹ No zašto zid? Upravo zbog toga jer se pred zidom izgovaraju posljednje istine i nema mjesta lažima. Zid je zidan od strane domaćeg majstora i danas je on zaštićeno dobro.⁸²

Slika 35. Zid hrvatskih protestanata i heretika

Izvor: Katedra Čakavskog sabora, Zid hrvatskih protestanata i heretika, dostupno na: <https://cakavskisabor.hr/kapitalni-projekti/aleja-glagoljasa/zid-hrvatskih-protestanata-i-heretika/> (pristupljeno 6. rujna 2024.)

Odmorište žakna Jurja još je jedno od spomen-obilježja u čast glagoljici. Nalazi se podno Huma i čini ga visoki kamen koji je isklesan u obliku knjige. Na tom kamenu ispisan je natpis: „Vita vita. Štampa naša gori gre, 1482.“ Pored tog kamena nalazi se još sedam manjih blokova koji svojim izgledom podsjećaju na glagoljska slova za ručno slaganje knjiga. Ta slova ispisuju upravo ime žakna Jurja. Ovo je spomeničko obilježje postavljeno 1981., povodom 500. obljetnice tiskanja hrvatsko-glagoljskog misala iz

⁸¹ Katedra Čakavskog sabora, *Zid hrvatskih protestanata i heretika*, dostupno na: <https://cakavskisabor.hr/kapitalni-projekti/aleja-glagoljasa/zid-hrvatskih-protestanata-i-heretika/> (pristupljeno 6. rujna 2024.).

⁸² Bratulić, J., *Aleja glagoljaša*, Znamen d. o. o., Zagreb, 2019., str. 137.-138.

1483. Cijela priča datira još iz 1405., kada je u Nugli pored Roča kupljen rukopis Misal kneza Novaka. A 80-ak godina kasnije upravo je taj kodeks bio predložak za prvu knjigu tiskanu na hrvatskom jeziku – glagoljski Misal iz 1483. Nepoznato je gdje se knjiga tiskala, ali je opće poznato da je u tisku sudjelovao i žakan Juri koji je djelovao u Roču te odatle, njegovim oduševljenjem, nastaje natpis: *Vita vita. Štampa naša gori gre, 1482. Tako ja oću da naša gori gre. / 1482. meseca ijuna 26. dni / to bē pisano v grade Izule. / To pisa Juri žakan iz Roča. / Bog mu pomagaj i vsem ki mu dobro otē.*⁸³

Slika 36. Odmorište žakna Jurja

Izvor: Katedra Čakavskog sabora, *Odmorište Žakna Jurja*, dostupno na: <https://cakavskisabor.hr/kapitalni-projekti/aleja-glagoljasa/odmoriste-zakna-jurja/> (pristupljeno 6. rujna 2024.)

Spomenik otporu i slobodi postavljen je na ulazu u Hum. Otkriven je 1979. i sastoji se od triju kamenih blokova postavljenih jedan na drugi i povezanih zajedničkom osi. Svaki od tih blokova predstavlja jedno povijesno razdoblje, tj. stari, srednji i novi vijek, a cijeli spomenik simbolizira otpor nasilju te težnju miru i slobodi. Donji, najniži blok, krasi stihovi latinskoga pjesnika iz djela *O građanskom ratu*. Srednji blok sadrži citat iz Istarskog razvoda *Zato je pravica vapila da se krivica potare*. Na najvišem bloku nalazi se stihovi: *Mi smo pak Istrani, Hrvati pravi. Mi kano lavi svoje*

⁸³ Isto, str. 145.-146.

zemlje branimo. Spomenik je također prikaz seoskog života u Istri s elementima voza, črtala cvijeta te također i imena poginulih boraca i žrtava fašizma.⁸⁴

Slika 37. Spomenik otporu i slobodi

Izvor: Katedra Čakavskog sabora, *Spomenik otporu i slobodi*, dostupno na: <https://cakavskisabor.hr/kapitalni-projekti/aleja-glagoljaša/spomenik-otporu-i-slobodi/> (pristupljeno 6. rujna 2024.)

Vrata Huma posljednje su spomen-obilježje Aleje glagoljaša. Ovaj put završava gradskim vratima, svečano otvorenim 1981. Vrata su dvokrilna i napravljena od bakra. Simbolično, rukohvati su napravljeni u obliku čvrstih rogova istarskog boškarina. Također su na vratima ispisane i riječi dobrodošlice. Jedan od natpisa jest na staroslavenskome i glasi: *I vrata ne zatvoret se v dne, ni noći nēst tu. I ne vnidi skvr'nan v' grad' si*. Također postoji i prijepis latinicom ispod glagoljskog natpisa i glasi: *Vrata se ne zatvaraju danju, nema noći u ovom gradu. I nek' ne uđe nitko tko je okaljan*. Također, na vratima se nalazi i pozivna pjesma Vladimira Pernića koja glasi: *Tom*

⁸⁴ Isto, str. 161.-165.

malom gradiću / u pohode dođi / na kamenu tvrdu / toplina vri... A na gornjem dijelu vrata nalazi se kalendar, tj. dvanaest medaljona postavljenih polukružno, po šest na svakom krilu vrata, koji predstavljaju prizore iz seoskog života kroz dvanaest mjeseci.⁸⁵

Slika 38. Vrata Huma

Izvor: Katedra Čakavskog sabora, *Vrata Huma*, dostupno na: <https://cakavskisabor.hr/kapitalni-projekti/aleja-glagoljaša/vrata-huma/> (pristupljeno 6. rujna 2024.)

Vidljivo je kako Aleja glagoljaša ima značajan kulturni i povijesni potencijal. Da bi se očuvala, potrebno je valorizirati je. Do sada je provedeno nekoliko inicijativa i projekata koji pridodaju značaj ovom spomen-obilježju. Svaki spomenik ima svoj posebni značaj i tako zapravo odražava važnost glagoljice kao pisma i svaki od njih postao je ključni dio kulturne valorizacije Aleje. Ona je također postala i dio turističke ponude pa se tako održavaju brojne ture koje obuhvaćaju Roč, Aleju glagoljaša i Hum. Aleja se promovira kao kulturna ruta pa je to nezaobilazna stanica na ovome području, gdje se objašnjava kontekst spomenika i njihov značaj, kao i značaj glagoljice. Iako se većina turista odlučuje na ture po obali, inicijativa turističkih tura na ovom području

⁸⁵ Isto, str. 165.-172.

pridonosi privlačenju posjetitelja i u unutrašnjost Istre. S druge strane, organizira se i nekoliko obrazovnih i tematskih događaja. Jedan od njih je i Mala glagoljaška akademija „Juri Žakan“ koja se održava u Roču s ciljem promocije glagoljice kao pisma, no naravno neizostavan izlet je i onaj kroz Aleju glagoljaša, gdje se polaznike akademije uči o važnosti glagoljičkih spomenika. Osim Male glagoljaške akademije „Juri Žakan“, tu su i kulturne šetnje koje se organiziraju nešto rjeđe od strane lokalnih vodiča. Da bi se turisti i posjetitelji lakše informirali o samoj spomeničkoj baštini, duž staze postavljene su informativne ploče koje nude objašnjenje o svakom pojedinom spomeniku. Ove su ploče vrlo važan element valorizacije jer omogućuju informiranje i razumijevanje konteksta spomenika čak i ako su posjetitelji bez pratnje vodiča. S druge strane, kao i svaki veći element kulturne baštine, postoje brojne reportaže dostupne i *online* koje svjedoče o tome koliku važnost Aleja glagoljaša ima i od kolike je važnosti za povijest, ali i budućnost ovoga područja.

Dade se zaključiti kako je Aleja valorizirana na nekoliko načina, no svakako nedovoljno. Dosadašnje inicijative su je učinile prepoznatljivim kulturnim spomenikom sjeverne Istre, od turističkih tura do reportaža, edukacija i slično. Međutim, postoji još mnogo drugih načina za daljnji razvoj, primjerice međunarodne promocije, digitalna valorizacija, razvoj još nekoliko kulturnih manifestacija, sve s ciljem privlačenja šire publike i isticanjem značaja Aleje na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

No na koji način dodatno valorizirati Aleju glagoljaša? Svakako, valorizacija ovog spomen-obilježja zahtjeva integrirani pristup, tj. kombinaciju obrazovanja, kulturnih aktivnosti, suvremene tehnologije i promocije, kako bi se povećala njezina vidljivost i privukli svi tipovi posjetitelja. S obzirom da ne postoji mnogo turističkih vodiča u kojima je Aleja zastupljena, to bi svakako bio jedan od prvih koraka valorizacije jer je potrebno ciljati na sve generacije posjetitelja, a veliki je broj i „golden oldies“ turista, tj. turista starijih od 65 godina koji možda nisu toliko tehnološki educirani te i dalje preferiraju papirnate oblike informacija. Potrebno je uključiti Aleju glagoljaša u šire turističke marketinške kampanje koje promoviraju Istru kao destinaciju kulturnog turizma. Iako su već zastupljene takve ture, potrebno je dodatno osmisliti i poboljšati kulturne ture koje obuhvaćaju Roč, Aleju glagoljaša i Hum i svakako tu turu proširiti na međunarodna tržišta. Još jedan od koraka bila bi suradnja s turističkim zajednicama i turističkim agencijama koje bi mogle Aleju uključiti u brojne turističke itinerare.

S obzirom da je Aleja glagoljaša od velike kulturne važnosti za područje Buzeštine, izgradnja turističkog centra u blizini Aleje koji bi posjetiteljima pružao dodatne informacije o povijesti glagoljice i svakom spomeniku dodatno bi valorizirao ovu rutu pa bi se u sklopu centra mogli organizirati i tematski događaji, edukacije i radionice za sve uzraste. Dosadašnji primjeri valorizacije mogli bi ići u korist starijim generacijama, a kako bi se privukle one mlađe, potrebno je ulagati u digitalizaciju. Dobra bi ideja bila razviti interaktivne multimedijalne sadržaje poput virtualnih vodiča, mobilnih aplikacija i slično. Izgradnja takvog multimedijalnog centra zasigurno bi privukla i mlađe generacije. Što se tiče edukativnih programa i radionica, inicijative poput Male glagoljaške akademije „Juri Žakan“ dodatno bi obogatile ponudu, no samo jedna nije dovoljna, s obzirom na broj prijavljenih svake godine, koja je ograničena samo za osnovnu školu. Takve radionice i programe potrebno je osmisliti i za odrasle jer postoji veliki broj osoba koji bi zasigurno bio zainteresiran za njih, no potrebno je uložiti puno truda u takvo ostvarenje. Organizacija tematskih festivala koji bi uključivali brojne kulturne programe, izložbe, radionice i slično, mogli bi postati tradicionalni događaji koji bi zasigurno privukli širu publiku. Također, organizacija znanstvenih skupova kao što je npr. „Buzetski dani“ dodatno bi potaknula valorizaciju Aleje glagoljaša i spomeničke baštine u čast glagoljici, pa bi zasigurno bilo od velike koristi povezivanje sa slavenskim zemljama, s obzirom da glagoljica ima poseban značaj za slavenske narode. Suradnja s kulturnim institucijama mogla bi pridonijeti međunarodnoj promociji poput organizacije međunarodnih konferencija, izložbi i slično. Kulturna razmjena između Hrvata i drugih zemalja, gdje bi Aleja bila glavni simbol zajedničkog slavenskog nasljeđa, također bi bila jedna od boljih ideja za valorizaciju, gdje bi se izmjenjivale ideje kako poboljšati vrijednost i pojačati valorizaciju te zaštitu.

Naravno, uza sve te ideje valorizacije, potrebno je misliti i na održivi razvoj i očuvanje okoliša. Tako bi se moglo postaviti ekološke putokaze i klupe, no sve uz poštivanje okoliša. Naravno, potrebno je misliti i na održavanje spomeničke baštine pa je tako potrebno ulagati u održavanje i restauraciju spomenika kako bi Aleja dugo vremena ostala u izvornom i izvrsnom stanju.

Aleja glagoljaša predstavlja jedinstveno kulturno-povijesno nasljeđe koje spaja povijest, pismenost te umjetnost. Ova monumentalna ruta od jedanaest spomenika simbolizira dugotrajnu borbu za očuvanje identiteta, jezika i pisma, osobito kroz

glagoljicu. Iako je Aleja od velikog povijesnog značaja, njezin puni potencijal još uvijek nije dovoljno ostvaren. Postoje neki pomaci poput kulturnih događanja, turističkih tura i obrazovnih programa, no njen puni potencijal ostaje neiskorišten. Potrebno je Aleju promovirati kroz vođene ture i specijalizirane manifestacije koje će pridonijeti većoj vidljivosti Aleje kako na lokalnoj, tako i na međunarodnoj razini. Može se zaključiti kako valorizacija Aleje glagoljaša traži sinergiju brojnih sektora. S dobro osmišljenom strategijom, Aleja može postati prepoznatljiva ne samo na razini Hrvatske, već i na međunarodnoj razini. Implementacijom gore navedenih primjera moguće valorizacije, Aleja glagoljaša može postati središte kulturnog turizma, čime bi se zasigurno osigurao njezin trajni značaj za buduće generacije. Stoga se može zaključiti kako Aleja glagoljaša nije samo spomenik prošlosti, već i živući simbol borbe za očuvanje identiteta ljudi koji su se borili da zadrže svoj jezik u tadašnje vrijeme.

6. ZAKLJUČAK

Na kraju ovoga rada može se zaključiti kako kulturna baština ima izuzetnu moć spajanja ljudi, odnosno lokalne zajednice. Ona također potiče i međusobno razumijevanje i jača svijest o bogatom kulturnom nasljeđu. Kulturna baština također ima zadatak podsjetiti ljude na njezine vrijednosti i koliko ju je važno očuvati, a i valorizirati. Kako kulturna baština uključuje materijalne i nematerijalne elemente, smatra se temeljnim identitetom svake zajednice. No, ipak ona nije samo most između prošlosti i sadašnjosti već predstavlja i korak prema budućnosti, omogućujući prijenos tradicija, običaja, znanja i vrijednosti s generacije na generaciju. U današnje vrijeme globalizacije, kulturna je baština od ključne važnosti za očuvanje lokalnog identiteta te prihvaćanja raznolikosti. Upravo zbog toga je zaštita i valorizacija kulturne baštine od krucijalne važnosti kako bi se što više očuvao identitet zajednice.

Materijalna je baština sjeverne Istre dosta zaštićena i očuvana. Čine je opipljiva kulturna dobra poput lokaliteta, spomenika i slično. Svjedok je brojnih povijesnih postignuća, povijesnih razdoblja i kreativnosti. Dospijecem na UNESCO-ve popise i liste, Hrvatska jasno pokazuje želju i trud za valorizacijom svoje kulturne baštine. Nematerijalna je ona koju treba što više zaštititi i valorizirati jer povezuje lokalnu zajednicu u jedno. Ona se neprestano prilagođava i pokušava biti u korak sa suvremenim dobom, no razvojem globalizacije i digitalizacije to je sve teži posao. Ratifikacijom UNESCO-ve Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, Republika Hrvatska počela je aktivno raditi na njezinoj valorizaciji.

Sjeverna je Istra regija s bogatim kulturnim nasljeđem i ima brojne primjere obaju vrsta kulture baštine. S obzirom na svoj geografski položaj, kroz povijest bila je sjecište brojnih kultura čija su nasljeđa ostavila duboki trag kroz povijest. Mjesta poput Roča, Huma i Buzeta nude bogatu kulturnu povijest i nasljeđe koje obuhvaća kaštele, crkve, muzeje, manifestacije, običaje i ostalo. Primjeri toga su Zavičajni muzej u Buzetu koji čuva povijesne eksponate te muzej Huma AurA koji kroz jedanaest prostorija prikazuje život lokalnog stanovništva i valorizaciju lokalne povijesti i tradicije. Nematerijalna kulturna baština ovoga područja također je jednako bogata. Bugarenje i gunjci samo su jedni od primjera glazbene tradicije na području sjeverne Istre koji su i dan danas očuvani i radi se na njihovoj valorizaciji i da ih se spasi od izumiranja.

Poseban dio nematerijalne kulturne baštine sjeverne Istre čini glagoljica-staroslavensko pismo. Izdvaja se po tome što je imala ključnu ulogu u razvoju Hrvata, a njoj u čast napravljena je Aleja glagoljaša, kulturna ruta od 11 spomenika koji simbolizira razne glagoljaške spomenike. Aleja glagoljaša nije samo puka turistička atrakcija već i kulturno spomen-obilježje koje potiče na valorizaciju i važnost očuvanja kulturne baštine. Kulturna baština i Aleja glagoljaša valorizirane su, no u nedovoljnoj mjeri, stoga se hipoteza opovrgava. Potrebno je razviti nove inicijative koje će dodatno zaštititi i valorizirati kulturnu baštinu i privući posjetitelje te osobe željne znanja i informiranja.

Očuvanje kulturne baštine svakako zahtjeva kontinuiranu posvećenost i rad. U ovo doba globalizacije i masovnog turizma, kultura i njezina baština postaju sve ranjivije i dolazi do devastacije. Stoga je neophodno razvijati svijest lokalne zajednice o važnosti kulturne baštine na svim razinama. Korak bliže tome su razne edukacije i radionice, pogotovo među mlađim generacijama. Potrebno je konstantno ulagati u obrazovanje i digitalizaciju kulturnih dobara kao što je kod nekih dobara to već učinjeno kako bi se osiguralo njihovo očuvanje.

Stoga se može zaključiti kako je kulturna baština sjeverne Istre bogata i raznolika i kako nije samo svjedok povijesti već ključan element identiteta lokalnih zajednica. Kroz suradnju lokalnih zajednica i organizacija te međunarodnih organizacija poput UNESCO-a, moguće je poboljšati uspješnost očuvanja kulturne baštine sjeverne Istre. Zaštita i valorizacija nisu samo moralna obveza prema starijim generacijama već korak naprijed u promociji povijesne kulturne baštine i osiguravanje mjesta u suvremenom svijetu.

POPIS LITERATURE

KNIIGE:

1. Antolović, J., *Očuvajmo kulturnu baštinu*, Hadrian d.o.o., Zagreb, 2008.
2. Banić, J., *Istarski kašteli*, Istarska županija, Pula, 2022.
3. Bertoša, S., *Fragmenti buzetske prošlosti u srednjem i novom vijeku*, Srednja Europa d.o.o., Zagreb-Pula-Buzet-Pazin, 2018.
4. Bertoša, S., *Rašpor i Rašporski kapetanat*, povijesni pregled, Katedra Čakavskog sabora, Pazin, 2005.
5. Bratulić, J., *Aleja glagoljaša*, Zagreb, Znamen d.o.o., 2019.
6. Bratulić, J., *Aleja glagoljaša – Roč –Hum*, Katedra Čakavskog sabora Roč, 1983.
7. Bratulić, J., *Hrvatska glagoljica*, Matica hrvatska, Zagreb, 2022.
8. Cattaneo, M. i Trifoni, J., *Velika knjiga UNESCO-ve svjetske baštine*, Stanek, Varaždin, 2006.
9. Darovec, D., *Petrapilosa*, Založba Annales, Koper 2007.
10. Fučić, B., *Istarske freske*, Zora, Zagreb, 1963.
11. Fučić, B., *Iz Istarske spomeničke baštine*, Matica hrvatska, Zagreb, 2016.
12. Glavić, V., *Mi pujaki*, „Josip Turčinović“ d.o.o., Pazin, 2020.
13. Glavić, V., *Štorija ud Poja*, „Josip Turčinović“ d.o.o., Pazin, 2016.
14. Jelinčić, D. A., *Abeceda kulturnog turizma*, Zagreb, Meandarmedia, 2008.
15. Jelinčić, D. A., *Kultura u izlogu*, Zagreb, Meandarmedia, 2010.
16. Milićević, J., *Narodna umjetnost Istre*, Zavod za istraživanje folklor, Zagreb, 1988.
17. Park Prirode Učka, Opći podatci, brošura, str. 2., dostupno na: <https://www.pp-ucka.hr/2020/wp-content/uploads/Op%C4%87a-bro%C5%A1ura-HR-EN.pdf> (pristupljeno 28.9.2024.)
18. Radauš Ribarić, J., *Ženska narodna nošnja u Istri*, Istarsko književno društvo „Juraj Dobrila“: „Josip Turčinović“, Pazin, 1997.
19. Radišić, F., *Istra-Istria*, Turistička naklada d.o.o., Zagreb, 2001.

ČLANCI U ZBORNICIMA:

1. Balog, Z., „Utvrdje grada Roča“ , u: *Roč i Roščina*, „Josip Turčinović“ d.o.o., Roč, 2007., str. 299.-313.
2. Balog, Z., *Roč- Važna tvrđava rašporskog kapetanata u renesansnim stoljećima*, Roč i Roščina, zbornik, Roč, 2007., str. 39.-46.
3. Bertoša, S., *Fragmenti iz prošlosti Črnoga grada i Beloga grada*, *Buzetski zbornik*, knj. 29., Buzet 2003., str. 23.-30.
4. Bertoša, S., *Fragmenti iz prošlosti Črnoga grada i Beloga grada*, Roč i Roščina: zbornik, Roč, 2007. str. 81. – 88.
5. Čargonja, A., „Pjesništvo, nošnja, običaji, pjesme, poslovice i mudre izreke buzetske Čičarije“, *Zbornik Općine Lanišće*, knjiga sedma, „Josip Turčinović“ d.o.o., Lanišće, 2018., str. 70.
6. Horvat, K., *Hum-Formiranje i razvoj grada u razdoblju od XI do XII. stoljeća*, Hum i Humščina, zbornik, Roč, 2011., str. 11.-18.
7. Horvat Levaj, K., *Hum*, zbornik Hum i Humščina, „Josip Turčinović“ d.o.o., Roč, 2011., str. 19.-22.
8. Ivančević, R., *Gotičke crkve u Roču*, Roč i Roščina, zbornik, „Josip Turčinović“ d.o.o. Roč, 2007., str. 317.-336.
9. Kuzmanović, N. et. al., „Arheološki lokaliteti i nalazišta u Općini Lanišće“ , *Zbornik Općine Lanišće*, knjiga osma, „Josip Turčinović“ d.o.o., Lanišće 2019., str. 55.-61.
10. Nefat, A. i Bonas, P., *Istarske toplice*, *Fizikalna i rehabilitacijska medicina*, Vol. 24 No. 1-2, 2012., str. 1. - 6., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/137003> (pristupljeno 31.10.2024.)
11. Nežić, M., „Crtice o crkvi sv. Jurja“, *Buzetski zbornik*, knjiga 47., Katedra Čakavskog sabora Buzet, 2022., str. 15.-25.
12. Trogrlić, S. , *Zločin u Lanišću 24. kolovoza 1947. – Spontani izraz nezadovoljstva ili planirana i usmjeravana akcija? (Uz 60. godišnjicu događaja)*, *Riječki teološki časopis*, god. 15. (2007), br. 1, str. 160.-163.
13. Zlatić, S., „Bugarenje sjeverne Istre“, *Zbornik Općine Lanišće*, knjiga sedma, „Josip Turčinović“ d.o.o., Lanišće, 2018., str. 65.-70.

14. Zrnić, L., *Biska*, Hum i Humščina, zbornik, „Josip Turčinović“ d.o.o., Roč, 2011., str. 96.-103.

INTERNETSKI IZVORI:

1. Aura.hr, Muzej Huma AurA, dostupno na: <https://aura.hr/museum-of-hum-aura> (pristupljeno 1. rujna 2024.)
2. Bertoša, S., *Povijest Istre za mletačke i austrijske vlasti od XVI. do XVIII. stoljeća*, Istrapedia, 2020, dostupno na: <https://www.istrapedia.hr/it/natuknice/4048/povijest-istre-za-mletačke-i-austrijske-vlasti-od-> (pristupljeno 18. kolovoza 2024.)
3. Buzetski dekanat, Župa sv. Kancija, Kancijana i Kancijanile – Lanišće, dostupno na: <https://www.buzetskidekanat.com/zupa-lanisce/> (pristupljeno 30. kolovoza 2024.)
4. Buzetski dekanat, Župa Uznesenja Marijina – Buzet, dostupno na: <https://www.buzetskidekanat.com/zupa-uznesenja-marijina-buzet/> pristupljeno 30. kolovoza 2024.)
5. Pliško, L., *Buzetski dijalekt*, Istrapedia.hr, 2009., dostupno na: <https://www.istrapedia.hr/en/natuknice/473/buzetski-gornjomiranski-dijalekt> (pristupljeno 5. rujna 2024.)
6. Europska komisija, Kultura i kreativna, dostupno na: <https://culture.ec.europa.eu/hr/cultural-heritage> (pristupljeno 11. kolovoza)
7. Marić, M., *Gunjci*, Istrapedia.hr, 2009. dostupno na: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1072/gunjci> (pristupljeno 5. rujna 2024.)
8. Orlić, O., *Tradicijsko odijevanje (narodne nošnje)*, Istrapedia.hr, 2009., dostupno na: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1178/tradicijsko-odijevanje-narodne-nosnje> (pristupljeno 5. rujna 2024.)
9. Karlič tartufi, Muzej tartufa, dostupno na: <https://karlictartufi.hr/muzej-tartufa/> (pristupljeno 1. rujna 2024.)
10. Katedra Čakavskog sabora, Zid hrvatskih protestanata i heretika, dostupno na: <https://cakavskisabor.hr/kapitalni-projekti/aleja-glagoljasa/zid-hrvatskih-protestanata-i-heretika/> (pristupljeno 6. rujna 2024.)

11. Ministarstvo kulture i medija, Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-vim listama, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/izdavacka-djelatnost/hrvatska-nematerijalna-kulturna-bastina-na-unesco-ovim-listama-19524/19524> (pristupljeno 16. kolovoza 2024.)
12. Ministarstvo kulture i medija, Kulturna baština, dostupno na: [https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%2023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20\(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme](https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%2023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme) (pristupljeno 11. kolovoza 2024.)
13. Ministarstvo kulture i medija, Nematerijalna dobra upisana na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/5337> (pristupljeno 16. kolovoza 2024.)
14. Ministarstvo kulture i medija, Nematerijalna kulturna dobra upisana na UNESCO-ovu listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-kulturna-dobra-upisana-na-unesco-ovu-listu-nematerijalne-kulturne-bastine-kojoj-je-potrebna-hitna-zastita/6285> (pristupljeno 16. kolovoza 2024.)
15. Općina Lanišće, Tradicija i zanati, dostupno na: <https://lanisce.hr/kultura-i-turizam/tradicije-i-zanati/> (pristupljeno 3. rujna 2024)
16. Općina Lanišće, *Znamenitosti i kulturna baština*, dostupno na: <https://lanisce.hr/kultura-i-turizam/znamenitosti-i-kulturna-bastina/> (pristupljeno 29. kolovoza 2024.)
17. Staroslavenski institut, *Glagoljica*, dostupno na: <https://stin.hr/glagoljica/> (pristupljeno 5. rujna 2024.)
18. Turistička zajednica Buzet, *Aleja glagoljaša*, dostupno na: <https://www.tz-buzet.hr/hr/kultura/glagoljica/aleja-glagoljasa> (pristupljeno 6. rujna 2024.)

19. Turistička zajednica Buzet, *Buzetska naušnica*, dostupno na: <https://www.tz-buzet.hr/hr/o-buzetu/o-nama/povijest-buzeta> (pristupljeno 2. rujna 2024.)
20. Turistička zajednica Buzet, *Kaštel Petrapilosa*, dostupno na: <https://www.tz-buzet.hr/hr/kultura/znamenitosti/kastel-pietrapeloza> (pristupljeno 28. kolovoza 2024.)
21. Turistička zajednica Buzet, Pješачke staze, dostupno na: <https://www.tz-buzet.hr/hr/outdoor-sport/pjesacke-staze> (pristupljeno 25. kolovoza 2024.)
22. Turistička zajednica Buzet, *Zavičajni muzej Buzet*, dostupno na: <https://www.tz-buzet.hr/hr/kultura/znamenitosti/zavicajni-muzej> (pristupljeno 1. rujna 2024.)
23. UNESCO, Kulturna baština, dostupno na: <https://uis.unesco.org/en/glossary-term/cultural-heritage> (pristupljeno 12. kolovoza 2024.)
24. UNESCO, *Popis svjetske baštine*, dostupno na: <https://whc.unesco.org/en/statesparties/hr> (pristupljeno 15. kolovoza 2024.)

POPIS PRILOGA

Slika 1. Grafički prikaz sjeverne i sjeverozapadne Istre.....	15
Slika 2. Općina Lanišće	17
Slika 3. Grad Buzet.....	18
Slika 4. Roč	19
Slika 5. Hum	20
Slika 6. Park prirode Učka	22
Slika 7. Istarske toplice	23
Slika 8. Dio Staze 7 slapova	24
Slika 9. Kaštel Petrapilosa	26
Slika 10. Ročke zidine	27
Slika 11. Mjesto nekadašnjeg kaštela u Humu	28
Slika 12. Crkva sv. Mateja u Slumu	29
Slika 13. Crkva sv. Kancijana, Kancija i Kancijanile u Lanišću	31
Slika 14. Crkva sv. Ane u Podgaćama	31
Slika 15. Crkva sv. Križa u Prapoće	32
Slika 16. Crkva Blažene Djevice Marije u Račjoj Vasi	33
Slika 17. Crkva sv. Nikole u Rašporu	34
Slika 18. Crkva Sv. Bartola u Roču.....	35
Slika 19. Crkva sv. Antuna u Roču	36
Slika 20. Crkva sv. Roka u Roču	37
Slika 21. Crkva sv. Jurja u starogradskoj jezgri Buzeta	38
Slika 22. Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Buzetu	39
Slika 23. Zavičajni muzej Buzet.....	40
Slika 24. Muzej Huma AurA.....	41
Slika 25. Muzej tartufa obitelji Karlić	42
Slika 26. Buzetska naušnica.....	43
Slika 27. Freske u crkvi sv. Roka u Roču	44
Slika 28. Stup Čakavskog sabora	50
Slika 29. Stol Ćirila i Metoda.....	51
Slika 30. Katedra Klimenta Ohridskog	52
Slika 31. Glagoljski lapidarij	53

Slika 32. Klanac hrvatskog Lucidara.....	54
Slika 33. Vidikovac Grgura Ninskog	55
Slika 34. Uspon Istarskog razvoda	56
Slika 35. Zid hrvatskih protestanata i heretika	57
Slika 36. Odmorište Žakna Jurja.....	58
Slika 37. Spomenik otporu i slobodi.....	59
Slika 38. Vrata Huma.....	60

SAŽETAK

Ovaj diplomski rad obrađuje temu kulturne baštine sjeverne Istre s naglaskom na područje Ćićarije i Bužeštine. Cilj je rada detaljna analiza različitih aspekata kulturne baštine. Ona se u ovom radu promatra kao jedan od ključnih elemenata za očuvanje identiteta lokalne zajednice. Uvodni dio odnosi se na teorijski oblik materijalne i nematerijalne kulturne baštine te predstavljanje promatranih područja. Središnji dio rada jest detaljna analiza materijalne i nematerijalne kulturne baštine sjeverne Istre. Materijalna baština ovoga područja obuhvaća brojne crkve, kaštele, muzeje i ostalo. S druge strane, nematerijalna baština također je dio identiteta lokalne zajednice koja je želi zaštititi. Bugarenje, karbunice, bužetski dijalekt, tradicionalne nošnje, dio su kulturnog identiteta područja Ćićarije i Bužeštine koji teško ostaje u koraku sa suvremenim svijetom, no aktivno se radi na njegovu očuvanju. Aleja glagoljaša kao studija slučaja predstavlja kulturno-povijesnu rutu između Roča i Huma i služi kao primjer sinergije materijalne i nematerijalne kulturne baštine. Ova monumentalna ruta posvećena je glagoljici - staroslavenskom pismu koje je imalo ključnu ulogu u povijesti hrvatske pismenosti. Zaključno, predstavljeni modeli valorizacije bi itekako pridonijeli zaštiti i promociji baštine ove regije ukoliko lokalne vlasti i organizacije pokažu inicijativu zajedno sa zajednicom.

Ključne riječi: kulturna baština, sjeverna Istra, Aleja glagoljaša, valorizacija, identitet zajednice

SUMMARY

This master thesis deals with the topic of cultural heritage of Northern Istria with an emphasis on areas of Ćićarija and Buzet. The aim of the thesis is a detailed analysis of various aspects of cultural heritage. The heritage is viewed as one of the key elements for perserving the identity of the local community. The introduction part refers to the theoretical form of tangible and intangible cultural heritage and the presentation of the observed areas. The central part of the thesis is a detailed analysis of the tangible and intangible cultural heritage of Northern Istria. Tangible cultural heritage is a large part of this area with numerous churches, fortresses, museums and other tangible heritage. On the other hand, intangible heritage is also a part of the identity of the local community that wants to protect it. „Bugarenje, karbunice, Buzet dialect and traditional costumes are part of the cultural identity of the area of Ćićarija and Buzet which has difficulties keeping up with the modern times but active efforts are being made to preserve them. The Glagolitic Alley as a case study represents the cultural-historic route between Roč and Hum and serves as an example of synergy of tangible and intangible cultural heritage. This monumental route is dedicated to Glagolitic – the old Slavic script which played a key role in the history of Croatian literacy. In conclusion, the presented examples of valorization models would certainly contribute to the preservation and promotion of this region's heritage if local authorities and organizations show initiative together with the community.

Key words: cultural heritage, northern Istria, the Glagolitic Alley, valorization, community identity

Sažetak uredila: Mihaela Kranjčić, dipl. uč. razredne nastave s pojačanim predmetom engleski jezik